

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, Z. Ú., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ
A KRIMINALITY U DĚTÍ A MLÁDEŽE**

Autor práce: Petra Kozáková, DiS.

Studijní program: Bezpečnostně právní činnost

Forma studia: Kombinovaná

Vedoucí práce: Ing. Mgr. Martin Černý, MBA

Katedra: Právních oborů a bezpečnostních studií

2023

VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH STUDIÍ, z. ú.
Žižkova tř. 6, 370 01 České Budějovice

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení studenta: Petra Kozáková, DiS.

Studijní program: Bezpečnostně právní činnost

Forma studia: Kombinovaná

Místo studia: Příbram

Název bakalářské práce: Prevence sociálně patologických jevů a kriminality u dětí a mládeže

Název bakalářské práce v anglickém jazyce: Prevention of social pathological phenomena and criminality of children and youth

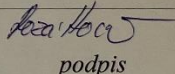

Katedra: Katedra právních oborů a bezpečnostních studií

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Mgr. Martin Černý, MBA

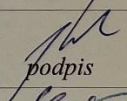

Datum zadání bakalářské práce (měsíc, rok): listopad, 2022

Cíl bakalářské práce:

Hlavním cílem, díky empirické části bakalářské práce zpracované kvantitativní metodou, bude zjištění, co vnímají děti a mládež v rámci primární prevence sociálně patologických jevů a kriminality za nejdůležitější. Dílčí cíl bakalářské práce se zaměří na informovanost této věkové skupiny občanů o možných výchovně právních následcích sociálně patologických jevů a kriminality u nich samotných.

Student: Petra Kozáková, DiS.	1.12.2022 datum	 podpis
Vedoucí práce: Ing. Mgr. Martin Černý, MBA	1.12.2022 datum	 podpis

Schvaluji zadání bakalářské práce:

Vedoucí katedry: doc. JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.	9.1.2023 datum	 podpis
Prorektor pro studium a vnitřní záležitosti: doc. PhDr. Miroslav Sapík, Ph.D.	13.1.2023 datum	 podpis
Rektor: doc. Ing. Jiří Dušek, Ph.D.	16.1.2023 datum	 podpis

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval(a) samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v seznamu použitých zdrojů.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce v elektronické podobě ve veřejně přístupné části infodisku VŠERS, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky vedoucí(ho) a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce systémem na odhalování plagiátů.

.....

Děkuji vedoucí(mu) bakalářské práce panu Ing. Mgr. Martinu Černému, MBA za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

ABSTRAKT

KOZÁKOVÁ, P. *Prevence sociálně patologických jevů a kriminality u dětí a mládeže: bakalářská práce*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2023. 56 s. Vedoucí bakalářské práce: Ing. Mgr. Martin Černý, MBA

Klíčová slova: sociálně patologické jevy, šikana, rodina, prevence, děti a mládež, trestní právo, zákon

Bakalářská práce se zabývá problematikou prevence sociálně patologických jevů a kriminality u dětí a mládeže. Práce je členěna na teoretickou a empirickou část. Teoretická část vymezuje základní pojmy této problematiky, popisuje vybrané rizikové chování u dětí a mládeže, poukazuje na zásadní vliv rodiny či školy na jedince a definuje prevenci a možnost předcházení sociálně patologickým jevům a kriminality. Tato práce dále detailněji popisuje sankce v trestním právu mladistvých.

Empirická část práce je zpracována pomocí kvantitativního sběru dat metodou dotazníkového šetření. Anonymní dotazníkové šetření bylo provedeno na vybraných školách Plzeňského kraje. Zapojily se základní a střední školy. Dotazníky byly vyhodnocovány za pomoci portálu survio.com a počítačového programu Excel a zpracovány do přehledných grafů a tabulek.

ABSTRACT

KOZÁKOVÁ, P. *Prevention of Social Pathological Phenomena and Criminality of Children and Youth: Bachelor Thesis*. České Budějovice: The College of European and Regional Studies, 2023. 56 p. Supervisor: Ing. Mgr. Martin Černý, MBA

Key words: socially pathological phenomena, bullying, family, prevention, children and youth, criminal law, law

The bachelor's thesis deals with the issue of prevention of socially pathological phenomena and crime among children and youth. The work is divided into a theoretical and an empirical part. The theoretical part defines the basic concepts of this issue, describes selected risky behavior in children and youth, points out the fundamental influence of family or school on individuals and defines prevention and the possibility of preventing socially pathological phenomena and crime. This thesis further describes the sanctions in juvenile criminal law in more detail.

The empirical part of the work is processed using quantitative data collection using the questionnaire survey method. An anonymous questionnaire survey was conducted at selected schools in the Pilsen Region. Primary and secondary schools were involved. The questionnaires were evaluated using the survio.com portal and the Excel computer program and processed into clear graphs and tables.

Obsah

Úvod.....	9
1 Cíl a metodika bakalářské práce	10
2 Terminologie a základní pojetí.....	11
2.1 Normalita a abnormalita	11
3 Charakteristika vybraných sociálně patologických jevů a kriminality	13
3.1 Šikana	13
3.1.1 Dělení šikany.....	13
3.1.2 Fáze šikany	14
3.1.3 Varovné signály	15
3.1.4 Agresor šikany	16
3.1.5 Oběť šikany.....	17
3.1.6 Kyberšikana.....	17
3.2 Záškoláctví	18
3.2.1 Zákon č. 561/2004 Sb. O předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání	18
3.2.2 Příčiny záškoláctví	19
3.3 Závislosti na návykových látkách	20
3.4 Kriminalita.....	21
4 Hlavní činitelé socializace.....	22
4.1 Rodina	22
4.2 Škola.....	22
4.3 Vrstevníci a volnočasové aktivity	23
5 Prevence sociálně patologických jevů a kriminality	24
5.1 Dělení prevence	24
5.2 Prevence ve školách	26
6 Systém sankcí v trestním právu mladistvých.....	28
6.1 Opatření ukládána dětem do 15 let věku	28

6.2	Opatření ukládána mladistvým.....	28
6.3	Výchovná opatření	29
6.4	Ochranná opatření	29
6.5	Trestní opatření.....	30
7	Empirická část.....	31
7.1	Technika sběru dat.....	31
7.2	Výsledky dotazníkového šetření	32
	Závěr	48
	Seznam použitých zdrojů	50
	Seznam tabulek a grafů	52
	Seznam příloh.....	53
	Přílohy	54

Úvod

Zvolené téma této bakalářské práce je prevence sociálně patologických jevů a kriminality u dětí a mládeže. Vybrané téma je bezpochyby velmi aktuální a dnešní společností velmi řešené. Stále častěji, denně se setkáváme s novými trendy a vývojem prevence sociálně patologických jevů a související kriminality s těmito jevy, nejen v České republice. Tento fenomén je intenzivněji vnímán moderní populací i díky mediím. Předcházením sociálně patologickým jevům, v literatuře uváděno i deviantní či antisociální chování, lze odvracet úzce spjatou kriminalitu a následný problém se zákonem. Stále častěji se shledáváme s tím, že se děti a mladiství chovají zcela nevhodně vůči svému okolí, sobě a dopouštějí se rozmanitých přestupků a trestních činů. Mnohdy ani nemusejí vědět, že takové jednání je již v rozporu se zákonem nebo toto chování společnost nemíní tolerovat. Podstatná je tedy včasná prevence, která může zamezit těmto jevům, a poskytnout plnohodnotné a kvalitní zařazení do společnosti.

Téma jsem si zvolila z důvodu, již zmíněné aktuálnosti a nutnosti se problematice prevence sociálně patologických jevů a kriminality u dětí a mládeže věnovat a řešit ji.

1 Cíl a metodika bakalářské práce

Hlavním cílem bakalářské práce je zjistit, co vnímají děti a mládeže v rámci primární prevence za nejdůležitější, v souvislosti s tím, kdo a co, má největší vliv na primární prevenci sociálně patologických jevů u této věkové skupiny občanů. K primární prevenci, tedy k předcházení sociálně patologickým jevům a kriminality u dětí a mládeže, je vázáno především vzdělávání, všeobecný rozhled, výchova v rodině, vliv rodiny a vrstevníků a plnohodnotné a kvalitní využití volného času. Dílčím cílem je pak zjistit informovanost této věkové skupiny občanů o možných výchovně právních následcích sociálně patologických jevů a kriminality u nich samotných.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou (empirickou). Teoretická část bakalářské práce je rozdělena do šesti kapitol. První kapitola popisuje cíle a metodiku bakalářské práce. Druhá kapitola se zabývá komplexním pojetím této problematiky, teorií vzniku a definuje sociálně patologické jevy. Třetí kapitola popisuje vybrané a zároveň nejčastější sociálně patologické jevy vyskytující se u dětí a mládeže. Čtvrtá kapitola se zaměřuje na hlavní činitele socializace a jejich vliv na jedince. Pátá kapitola popisuje prevenci a její dělení. Šestá kapitola je věnována systému sankcí v trestním právu mladistvých a opatřením ukládána dětem do patnácti let věku.

V empirické části bakalářské práce je využita metoda průzkumného šetření formou kvantitativního sběru dat pomocí dotazníkového šetření u dětí a mládeže. Dotazníky byly sestavovány v programu survio.com. A následně rozposlány přímým odkazem ředitelům vybraných škol a třídním učitelům, kteří dotazník předali studentům. Otázky a odpovědi byly pomocí programu survio.com vyhodnoceny a zpracovány s přehlednými grafy a slovně okomentovány. Bakalářská práce vyhodnocuje a porovnává nejen údaje získaných od všech respondentů v uzavřených otázkách dotazníkového šetření, ale také uvádí některé doslovné odpovědi z otevřených otázek.

2 Terminologie a základní pojetí

Sociálně patologické jevy, jakožto široce zkoumaný pojem, kde hovoříme a chápeme takové jevy, které přímo či nepřímo mohou ohrožovat zdraví, sociální postoj a následující vývoj jedince a jeho okolí ve společnosti. Komplexní pojetí, kde se literatura setkává dále s terminologií, jako jsou poruchy chování, abnormální chování, rizikové jednání, problémové chování a antisociální chování. *Sociálně patologické jevy* jsou ovšem považovány za nejvíce užívaný pojem. Z psychologického hlediska lze toto jednání chápat, jako porušování hodnot, principů a norem přijaté a uznávané konkrétní společností. Právní hledisko těchto jevů se zabývá otázkou, jakým způsobem jsou tyto problémy řešeny z pohledu platných právních předpisů. Sociálně patologické jevy mohou řešit aktuální potřeby vrstevníků jednotlivce, ovšem nejsou ve veřejném zájmu a nesnižují riziko potencionálních následků.

V období adolescence se často setkáváme s experimentováním v rizikovém jednání, které je v dnešních ekonomicky vyspělých zemích považováno za součást vývoje. Posouvání dosavadních mezí vůči autoritám a postupné získávání nezávislosti je zcela normální. Toto chování bývá prozatímní a zpravidla odezní samo s rostoucím věkem adolescenta. Děti, pubescenti a dospívající si často neuvědomují možný dopad tohoto chování, a proto je vhodné, se těmito tématům nevyhýbat a často o nich hovořit.¹

V souvislosti s rizikovým chováním dětí a mládeže uvádí literatura i teorie vzniku. První z nich je uváděna teorie biologicko-psychologická. Ta vyhledává spojitost mezi charakterem, chováním, tělesnou strukturou, hormony, enzymy a danou genetikou (teorie rozeného zločince). Další uváděnou teorií je teorie sociálně-psychologická zaměřující se na temperamentové a osobnostní rysy, sociální učení a poznávací styly jedince. Třetí a poslední teorie je známá jako sociologická. Součástí této teorie je kulturní a sociální kontext počátku sociálně patologických jevů.²

2.1 Normalita a abnormalita

Společnost může na první pohled působit dojmem nekonečné rozmanitosti, chaosu a až nepřehledné anarchie životních forem, ale ve skutečnosti funguje na základě normativního řádu. Tato pravidla představují soubor psaných i nepsaných pravidel a

¹ PEŠATOVÁ, Ilona. *Sociálně patologické jevy u dětí školního věku*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-291-3.

² MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8.

očekávání souvisejících s lidským chováním. Psané stanovy představují ústavu, zákony, nařízení a vyhlášky, nepsané stanovy obvykle vycházejí z tradic a zvyklostí daného společenství.³

Společenská pravidla neboli společenské normy jsou nezbytnou součástí života a společnosti jako celku. Identifikují vzorce a chování jednotlivců a skupin jako vhodné a přijatelné, očekávané a žádoucí. Také určuje, kdy je chování nepřiměřené, nevíтанé nebo dokonce společensky nepřijatelné. Různé sociální skupiny mohou mít odlišná kritéria pro posuzování normality jevů a chování. Je těžké určit, co je ve společnosti normální a co již není. Hranice jsou variabilní a lze je hodnotit podle mnoha kritérií. Zde se prolíná čas, věk, pohlaví nebo zařazení jedince v určité skupině. Existuje mnoha úrovní tolerance k různým jevům a vzorcům chování. Respektuje to skutečnost, že vývoj dětí a mládeže může být velmi odlišný.⁴

³ JEDLIČKA, Richard. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada, 2015. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5447-5, s. 71

⁴ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0, s. 21

3 Charakteristika vybraných sociálně patologických jevů a kriminality

Podle odborníků jsou sociálně patologické jevy členěny dle míry závažnosti a možného nebezpečí, které je následně schopno ovlivnit vývoj a socializaci jedince ve společenském životě. Odborná literatura hovoří především o okolnostech, v nichž dítě či mladistvý překročí hranice a normu stanovenou vnitřním řádem školy, nebo normu přijatou běžnou společností. Avšak včasná prevence může zabránit spáchání protiprávního deliktu nebo porušení obecně závazných pravidel a zákona.⁵

3.1 Šikana

Jedním z nezávažnějších a nejčastěji odehrávaným jevem na školách je právě šikana. Pestré projevy a leckdy těžká diagnostika daného problému může vést k fatálním důsledkům.⁶

Lze tedy říci, že šikana je jakékoliv chování, jehož záměrem je opakovaně zastrašovat, ubližovat, nebo ohrožovat jiného člověka nebo skupinu lidí. Zahrnuje jak fyzické, tak psychické ataky až vydírání. Autoři uvádějí porušení pocitu bezpečí, narušení cílů vzdělávání a násilném chování jedince nebo skupiny vůči zjevně slabšímu, který nemůže, nechce anebo neví, jak se účinně bránit. Nebezpečí šikany spočívá především v závažnosti dlouhodobého působení a s tím souvisejících dopadů na duševní a fyzické zdraví.⁷

3.1.1 Dělení šikany

Šikanu lze dělit na přímou a nepřímou, což je bráno jakožto základní dělení. Přímá šikana má podobu fyzickou (tahání za vlasy, facky, bití) nebo nefyzickou (vulgární nadávky, nevhodné a zraňující komentáře k rase, národnosti nebo k sexualitě,...). Cílem nepřímé šikany je působit emocionální a psychické utrpení, kdy agresor neútočí sám, ale používá prostředníky například k ignoraci a přehlížení oběti.⁸

⁵ RICHTER, Matthias. Risk Behaviour in Adolescence. Patterns. Determinants and Consequences. Springer Fachmedien Wiesbaden, 2010. ISBN 9783531173368. s. 28-35

⁶ ČAPEK, Robert, Sylvie NAVAROVÁ a Zdenka ŽENATOVÁ. *Žák v krizové situaci*. Praha: Raabe, [2017]. Dobrá škola. ISBN 978-80-7496-294-3, s. 35

⁷ Šikana - Policie České republiky. *Úvodní strana - Policie České republiky* [online]. 2021 Policie ČR, všechna práva vyhrazena [cit. 08.02.2022]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/sikana.aspx>

⁸ KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4, s. 151-152

Další pohledy na rozdělení šikany jsou podle způsobu provedení nebo místa, kde se vyskytuje. Policie České republiky uvádí dle způsobu provedení tyto typy:

- fyzická agrese – agresor uplatňuje na oběti fyzické násilí, eventuálně předměty, jimiž vykoná útok ráznější,
- krádeže, ničení a manipulaci s věcmi – agresor oběti poškozuje a odcizuje věci nebo věci půjčuje a vrací je bez cenné či znehodnocené,
- násilné a manipulativní příkazy – agresor nutí oběť k všelijakým nepříjemným úkolům a činnostem,
- slovní agrese a zastrašování – oběti je vyhrožováno fyzickým napadením, slovně se jí nadává, zastrašuje se a posmívá se.⁹

Navazující dělení je určeno místem výskytu, kde se toto agresivní jednání objevuje. Jedná především o školu, cestu ze školy, zájmový kroužek, rodinu a pracoviště. Zcela samostatně můžeme uvést fenomén kyberšikany.

3.1.2 Fáze šikany

První fáze. Začáteční fázi šikany nazýváme ostrakismus. Šikana se ubírá na neoblíbené a neuznávané vrstevníky, na okraji skupiny (třídy), na nichž jsou páchané mírné a převážně psychické formy agrese. Okrajový člen třídy začíná být odmítán, pomlouván a probíhají zde na jeho účet drobné „legrácky“. Střádání těchto pletich bývá často pouze pro pobavení ostatních a pro zpestření běžného chodu dne ve škole. Tato situace představuje počáteční podobu šikanování a ukrývá v sobě hrozbu dalšího nepříznivého vývoje.¹⁰

Druhá fáze. Počáteční stupeň mnohdy přeroste do dalšího stádia, které je známé zostřováním a přibýváním fyzické agrese a manipulace. V zátěžových okolnostech, kdy ve třídě narůstá napětí, se ostrakizovaní žáci/studenti začnou chovat jako hromosvod. Spolužáci si na nich vybírají konflikt s kantorem, neočekávanou písemnou práci nebo nepříjemnost být přítomen ve škole. V obou prvních fázích jsou žáci/studenti ochotni o

⁹ Šikana - Policie České republiky. *Úvodní strana - Policie České republiky* [online]. 2021 Policie ČR, všechna práva vyhrazena [cit. 16.02.2022]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/sikana.aspx>

¹⁰ BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. Pedagogika (ISV). ISBN 80-86642-08-9, s. 29-30

šikaně a problémech ve třídě hovořit a jejich názory nezávisí na útočnickovi ani na jeho názoru.¹¹

Třetí fáze. Prostřední fáze hovoří o hierarchickém uspořádání jedinců ve třídě a zvolení jasného cíle (oběti). To již není náhodné, ale systematické vybrání zjevně slabšího tvrdou skupinou agresorů. Kolem iniciátora se vytváří pevné jádro. V této době se u spolužáků umocňuje pocit strachu a spontánní informovanost učitele se zjevně snižuje, až úplně zmizí. Nyní je pravděpodobnější, že se učitelé dozvědí, co se děje ve třídě, pouze tehdy, když vedou rozhovor mezi čtyřma očima se studenty, kteří s tímto chováním nesouhlasí.¹²

Čtvrtá fáze. Většinové přijetí normy a nepsaných pravidel agresora/agresorů je předposlední fází celého vyvrcholení a stádií šikany. Objevuje se zde abnormální krutost a prožívání uspokojení v šikanování, nejen u agresora, ale i u ostatních spolužáků, kteří se v této chvíli agresorovi nepostaví a přiklání se na jeho stranu.

Pátá fáze. Vyvrcholením je fáze pátá, kdy můžeme hovořit o dokonalé šikaně či totalitě. V českých školách je tato fáze vzácností. Vyskytuje se specifických institucích, kde je pohybuje více osob s rizikovým jednáním.

První tři fáze považujeme za počáteční šikanu a čtvrtou a pátou fází za šikanu pokročilou. Rozlišení mezi počáteční šikanou a pokročilou šikanou je důležité, zejména pokud jde o volbu vhodné intervence. Je důležité si uvědomit, že šikana se ve své počáteční formě vyskytuje prakticky ve všech školách a ve všech věkových skupinách. Jejich zanedbávání vede k rozvoji pokročilých forem, které jsou často lépe maskované, složitější a zanechávají oběti dlouhodobé psychické a fyzické následky. Z tohoto důvodu je nutné pochopit, že šikana se netýká pouze útočníka a oběti, ale vlastně všech členů třídy.¹³

3.1.3 Varovné signály

Dítě/mladistvý od prvních náznaků šikany může vykazovat varovné signály. Těchto signálů by si především měli všimnout pedagogové, rodiče nebo blízké okolí, na

¹¹ Stádia šikanování - Šikana - Minimalizace šikany. Úvod - Šikana - Minimalizace šikany [online]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/chci-se-do-zvedet/informace-o-sikane/195-stadia-sikanovani>

¹² KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4, s. 154

¹³ Tamtéž, s. 154

kteře je šikanovaný vázán. Varovnými signály mohou být drobná zranění, chybějící a poškozené pomůcky, jenž žák/student není schopen přesvědčivým způsobem vysvětlit, oběť vyčkává na příchod vyučujícího před třídou a poté, až sním vstupuje do třídy, při tŕmových sportech bývá ignorován a vybírán do tŕmu až jako poslední možnost. Nemělo by se přehlížet smutné, nejisté, stísněné či příliš uzavřené chování. O přestávkách bývá oběť pouze sama, bez přátel a často mimo třídu a kolektiv. Setkat se lze i se změnou pravidelné cesty do školy či ze školy a není neobvyklá nárůst absence ve vyučování. Źádný z těchto signálů nemusí v každém případě potvrzovat přítomnost šikany ve třídě, ale je vhodné být ve střeħu a mít na paměti, že včasná diagnostika zamezí dalšímu rozvoji a stupňování šikany.¹⁴

3.1.4 Agresor šikany

Agresor je ten, kdo se šikanou začíná, přímo jí vede nebo se jí aktivně účastní. Hlavní charakteristikou postavy agresora je boj o ovládnutí a ovládání svého okolí. V třídním kolektivu mívá funkci vůdce a patří mezi oblíbené jedince. Agresor disponuje velkým sebevědomím a kladným vztahem k projevům agrese. Nejsou výjimkou sadistické, sobecké a sebestředné sklony. Mimo jiné se útočník vyznačuje velkou impulsivitou a absencí empatie, soucitu a pocitu viny.¹⁵

Literatura uvádí následující typologii agresorů. Prvním typem je agresor hrubý a fyzický. Jedná se o jedince, který na své oběti uplatňuje svou fyzickou převahu, sílu a těší se z jejich utrpení. Není neobvyklý narušený vztah k autoritě, který sebou nese řadu kázeňských problémů. V mnoha případech zažívá nebo zažíval agresor obdobné chování ve své rodině. Intelektová úroveň těchto útočníků se pohybuje v oblasti lehké subnormy. Druhý typ je elegán třídy, který je velmi jemný, slušný a kultivovaný. Šikanuje chytře, cíleně a bez přítomnosti svědků. Jedinec se k dospělým a obecně k autoritám chová nadmíru zdvořile, proto často není pochyb z pohledu pedagoga, brát ho v potaz jakožto hlavního aktéra šikany. Dalším představitelem je agresor srandista a vtipálek. Źák působí příjemným dojem a bývá oblíbený mezi spolužáky. V nezáživných hodinách umí pronést vtip, pro pobavení a zasmání zbytku třídy.¹⁶ Šikanuje pro potěšení a pobavení sebe i

¹⁴ KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSĚMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4, s. 155-156

¹⁵ ČAPEK, Robert, Sylvie NAVAROVÁ a Zdenka ŹENATOVÁ. *Źák v krizové situaci*. Praha: Raabe, [2017]. Dobrá škola. ISBN 978-80-7496-294-3, s. 22-23

¹⁶ Tamtéž, s. 22-23

ostatních. Oplývá u něj sebejistota a dobrodružnost.¹⁷ Méně časté, ale přesto se objevující je agresor bránící se konkurenci či agresor z „nudy“. Konkurenční střet (ve sportovní třídě, na prestižní škole s vysokým tlakem na preciznost) dvou spolužáků může být počínajícím zvratem k zahájení šikany a potlačením konkurence do pozadí. Nudící se agresor, bývá opomíjený vyšším zájem rodiny, okolím a nemá koníčky. Hledá možnosti, jak zahnat nudu. Častokrát se nadchne právě v šikanování vrstevníků.¹⁸

3.1.5 Oběť šikany

Přerod potencionální oběti v kolektivu v oběť skutečnou, může být otázka hodin, ale i měsíců. Oběť je na první pohled vždy zjevně slabší a díky tomu je útočníkem vnímána jako lehce dosažitelný cíl. Nejčastějšími oběťmi se stávají žáci/studenti, kteří nějakým způsobem vybočují ze společenského standardu. Mohou se odlišovat fyzicky viditelným postižením, sociálně nebo vzhledově. Dále je nutné podotknout odlišení rasové, národnostní, jiné vyznávané náboženství či jiné životní hodnoty.¹⁹

Typologie potencionálních obětí:

Provokující oběti – tyto děti záměrně provokují a často podceňují negativní odezvy ostatních členů třídy. Sami se druhým pošklebují a posmívají, ovšem přijde-li stejná odezvu z druhé strany vůči nim, ihned si stěžují.

Falešné oběti – zde, jde zpravidla o neustálé stěžování si na ostatní, cílené k získání a upoutání pozornosti.

Pasivní oběti – děti jsou plaché, opatrné a uzavřené. Okolí je vnímá jako slabé, a těžko hledají kamarády. Jejich nedostatek sebedůvěry jim neumožňuje se účinně bránit.

Účelové oběti – tato skupina na sebe bere roli oběti k dosažení popularity a uznání. Hrají roli „třídního šaška“ nebo se účastní výtržnického chování, aby neměli problémy s přijetím do kolektivu.²⁰

3.1.6 Kyberšikana

Kyberšikana je velice úzce spjata s tradiční šikanou. Definovat tento dynamicky stále rozvíjející se fenomén lze jako specifické, záměrné a agresivní chování pomocí elektronických médií (internet, mobilní telefony). Odehrává se tedy ve virtuální realitě,

¹⁷ Šikana - Policie České republiky. *Úvodní strana - Policie České republiky* [online]. 2021 Policie ČR, všechna práva vyhrazena [cit. 17.02.2022]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/sikana.aspx>

¹⁸ ČAPEK, Robert, Sylvie NAVAROVÁ a Zdenka ŽENATOVÁ. *Žák v krizové situaci*. Praha: Raabe, [2017]. Dobrá škola. ISBN 978-80-7496-294-3, s. 22-23

¹⁹ BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. Pedagogika (ISV). ISBN 80-866-4208-9, s. 46-47

²⁰ Tamtéž, s. 41-42

kde nedochází k přímému fyzickému kontaktu mezi agresorem a obětí a jde především o psychické násilí, zesměšňování, útlak a mocenskou nerovnováhu.

3.2 Záškoláctví

Přesvědčit dítě o významnosti školní docházky bývá někdy velmi složité. V literatuře se záškoláctví u dětí a mládeže, ale již řadí do skupiny sociálně patologických jevů. Obecně lze za záškoláctví považovat jakoukoli situaci, kdy žák úmyslně a bez závažného důvodu chybí ve škole. Záškoláctvím se rozumí porušení zákona č. 561/2004 Sb. O předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) a dále v návaznosti na školní řád dané školy. S podezřením na záškoláctví se můžete třídní učitel nebo škola obrátit na zákonného zástupce nezletilého žáka nebo požádat o spolupráci příslušný správní orgán (instituce v gesci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva vnitra a Ministerstva spravedlnosti). Tento únikový typ chování představuje určitý obranný mechanismus, kterým se dítě/mladistvý vyhýbá původci konfliktů, obavám a trestům. Záškolákem může být i dítě/mladistvý, na kterém byste to na první pohled nepoznali.

Nejdůležitějším činitelem pro posuzování a řešení záškoláctví je četnost neopodstatněné nepřítomnosti ve škole, dlouhodobost a způsob trávení času za školou.²¹

3.2.1 Zákon č. 561/2004 Sb. O předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání

Paragrafové znění zákona č. 561/2004 Sb. O předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, v souvislosti se školní docházkou.

§ 22 odst. 2 písm. a „Zletilí žáci a studenti jsou dále povinni dokládat důvody své nepřítomnosti ve vyučování v souladu s podmínkami stanovenými školním řádem.“

§ 22 odst. 3 písm. a „Zákonní zástupci dětí a nezletilých žáků jsou povinni zajistit, aby dítě a žák docházel řádně do školy nebo školského zařízení.“

§ 22 odst. 3 písm. d „Zákonní zástupci dětí a nezletilých žáků jsou povinni dokládat důvody nepřítomnosti dítěte a žáka ve vyučování v souladu s podmínkami stanovenými školním řádem.“

§ 36 odst. 1 „Školní docházka je povinná po dobu devíti školních roků, nejvýše však do konce školního roku, v němž žák dosáhne sedmnáctého roku věku.“

²¹ ČAPEK, Robert, Sylvie NAVAROVÁ a Zdenka ŽENATOVÁ. *Žák v krizové situaci*. Praha: Raabe, [2017]. Dobrá škola. ISBN 978-80-7496-294-3, s. 57-59

§ 50 odst. 1 „Zákonný zástupce žáka je povinen doložit důvody nepřítomnosti žáka ve vyučování nejpozději do 3 kalendářních dnů od počátku nepřítomnosti žáka. Podmínky pro uvolňování žáka z vyučování a omlouvání neúčasti žáka ve vyučování stanoví školní řád.“

§ 67 odst. 1 „Zletilý žák nebo zákonný zástupce nezletilého žáka je povinen doložit důvody nepřítomnosti žáka ve vyučování nejpozději do 3 kalendářních dnů od počátku jeho nepřítomnosti.“

§ 67 odst. 3 „Podmínky pro omlouvání neúčasti žáka ve vyučování a pro uvolňování žáka z vyučování stanoví školní řád.“

§ 68 odst. 2 „Jestliže se žák, který splnil povinnou školní docházku, neúčastní po dobu nejméně 5 vyučovacích dnů vyučování a jeho neúčast není omluvena, vyzve ředitel školy písemně zletilého žáka nebo zákonného zástupce nezletilého žáka, aby neprodleně doložil důvody žákovy nepřítomnosti; zároveň upozorní, že jinak bude žák posuzován, jako by vzdělávání zanechal. Žák, který do 10 dnů od doručení výzvy do školy nenastoupí nebo nedoloží důvod nepřítomnosti, se posuzuje, jako by vzdělávání zanechal posledním dnem této lhůty; tímto dnem přestává být žákem školy.“²²

3.2.2 Příčiny záškoláctví

Záškoláctví může být ovlivněno mnoha okolnostmi, jako je klima v třídním kolektivu, celková atmosféra ve škole, rodinné poměry nebo nevhodné trávení volnočasových aktivit jedince. Ve školním prostředí mohou být jedním z důvodů například vysoké nároky na žáky/studenty. Žáci a studenti, jejichž školy jsou příliš náročné, se ve školním prostředí necítí příjemně a často v boji s ní rezignují. V důsledku toho, kromě nedostatku znalostí, se zhoršuje i sociální postavení v třídním kolektivu, vztah s učiteli a přibývá strach z následného trestu. Další příčinou záškoláctví u pubescentů bývá experiment a touha po dobrodružství, které ne vždy má kladný vývoj. Mnohdy jde pouze o ojedinělý případ a není třeba mu přikládat takové pozornosti. Rizikové jednání dětí a mládeže se častokrát prolíná, a proto například šikana v třídním kolektivu, může být příčinou záškoláctví jedince. Bohužel i vysoká míra benevolence a rodičovská ochrana se stává výsledkem zvýšené absence ve vyučování (vystavení omluvenky ze školy na vyžádání dítěte).

²² Školské zákony: (školský zákon, zákon o pedagogických pracovnících, zákon o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy) : výklad, prováděcí předpisy, související předpisy : stav k .. Praha: Eurounion, [1996]-2012. ISBN 978-80-7317-085-1.

Vnitřní činitele působící na vznik záškoláctví souvisí s osobnostním profilem jedince. Není neobvyklé, že právě příčinou tohoto rizikového chování je porucha osobnosti. Chybí zde přizpůsobení stanoveným normám a zodpovědnost.

Za opakovaným záškoláctvím lze hledat rozvoj deprese, školní fóbie nebo vážné psychické poruchy. Záškoláctví může být vyvolané také příčinou, která na první pohled se školou nesouvisí.

I osobní problémy a psychická nepohoda dítěte mohou zásadně ovlivnit jeho celkovou schopnost učit se, soustředit se ve škole, zapojit se do kolektivu a další. Ve chvíli, kdy má dítě starosti, stejně jako my dospělí, má tendenci se s nimi po většinu času vypořádat a škola jde stranou. Významný vliv mají psychické poruchy, nevyrovnaný vývoj osobnosti a sklon k sebedestruktivnímu chování. Pokud například dítě trpí depresí nebo úzkostí, škola pro něj nemusí být bezpečným místem. I právě prožívané nebo prožité trauma (úmrť v rodině, rozvod rodičů), může vést ke zvýšené úzkosti, strachu a nejistotě.²³

3.3 Závislosti na návykových látkách

Návykové látky jsou chemické či přírodní látky, které po vpravení do organismu mění jednu či více funkcí lidského těla. Ve velkém množství případů vedou k psychické anebo fyzické závislosti. Fyzická, somatická závislost se po vysazení návykové látky, delší odmlce či snížení dávky projeví tělesnými příznaky. Řadí se sem zdravotní indispozice pocení, třesu, průjmu a křečí. U psychické závislosti hovoříme o touze navodit příjemné duševní blaho. Mnohdy je soubor příznaků uceleného charakteru a je nutné hovořit o psychosomatické závislosti. Ze všech onemocnění na světě, je téměř 9 % onemocnění spojených s užíváním návykových látek. V adolescentním věku je nejvíce zastoupen alkohol, kouření cigaret a marihuana. Výjimkou nebývají ani opioidy (morfin, kodein), benzoylmethylekgonin (kokain), metamfetamin (pervitin), benzodiazepin a další. Tyto látky mohou mít negativní dopad na zdraví, jak krátkodobé, tak i dlouhodobé. Další podstatný dopad má užívání návykových látek na socializaci jedince ve společnosti a řádné vedení života.

S užíváním návykových látek je blízce spjata násilí a kriminalita. Pod vlivem drog a alkoholu se mnohdy jedinec stává impulsivní a agresivní. Toho chování častokrát cílí

²³ PETRIŠČOVÁ, Alena a Milena NOVÁKOVÁ. *Záškoláctví, šance dětem*. In. PhDr Alena Petriščová, Mgr. Milena Nováková, [online]. [cit. 19.02.2023]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/zaskolactvi#co-je-zaskolactvi>

k násilné, mravnostní a majetkové kriminalitě. Komplexně lze říci, že užívání návykových látek je sociálně patologický jev, který má negativní dopady pro jedince i společnost jako celek.²⁴

3.4 Kriminalita

Kriminalita dětí a mládeže je brána jako společenský problém a obecně se týká trestných činů, které zahrnují mnoho forem krádeží, poškozování cizího majetku, násilí, užívání a distribuci návykových látek či rizikové sexuální chování – sexuální delikty. Jedná se o problém s rozsáhlejším sociálním kontextem zahrnující mnoho faktorů vedoucích k takovému chování. Autoři odborné literatury hovoří především o nezaměstnanosti, nízké úrovni vzdělání, nepříznivých vztahů v rodinně a s vrstevníky. Prvotním charakteristickým znakem u zločinnosti dětí a mládeže je skupinovitost. Ve fázi adolescence jsou děti a mladiství velmi citliví na působení svého okolí. Právě vrstevníci mají často velký vliv na mladého jedince a na formování jeho řebříčku hodnot. S mládežnickou kriminalitou je úzce spjata agrese a impulsivní jednání, což bývá mířeno proti lidem, majetku a zvířatům. Příprava trestného činu bývá nedostatečná, často chybí plánování a není dostatečně připraveno vhodné vybavení pro spáchání daného činu. U mladistvých je nejvíce zastoupena majetková trestná činnost, páchaná živelně v nastalé momentální situaci. Častokrát, nejen u majetkové trestné činnosti, bývá impulzem alkohol či návyková látka. Mezi nejčastější kriminální jednání dětí a mladistvých se řadí opilství a výtržnictví, prostituce, gamblerství, neoprávněné užívání motorových vozidel, toxikománie, vandalismu, rozkrádání a násilí vedené proti jednotlivci či skupině.²⁵

Společnost má častokrát vyšší míru tolerance pro bagatelní delikty dětí a mládeže a tím se razantně zvyšuje latence těchto méně závažných deliktů. Ovšem, ne vždy a u všech případů je tato tolerance společností na pravém místě. Včasný zásah a prevence může zamezit dalšímu rozvoji této činnosti dětí a mladistvých jedinců. Důležité je také vytvářet preventivní opatření, která jsou schopna snížit rozsah kriminality mladší populace. Tato opatření mohou zahrnovat například právě zlepšení rodinných vztahů,

²⁴ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0. s. 60

²⁵ KRULICHOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3. s. 22-27

podpora vzdělávání, zlepšení životních podmínek a podpora volnočasových aktivit a programů.²⁶

4 Hlavní činitelé socializace

Činitele socializace představují organizace, skupiny a jednotlivci, kteří ovlivňují jednání jedince a formulují smysl pro to, co považuje za zásadně vlastní. V malých skupinách, jako je rodina, třídní kolektiv nebo parta přátel, probíhají nejdůležitější fáze socializace.²⁷

4.1 Rodina

V socializačním procesu dítěte má nenahraditelný vliv rodina, která je původcem vzorů chování a zkušeností a dochází zde ke společenské seberealizaci. Jedinec do života získává základní pojetí citů a životní stupnici hodnot. Rodiče jsou vzorem, který ne v každém případě může mít pozitivní vliv na dobrý a hodnotný vývoj a chování dítěte. Negativní ovlivňování dítěte dospělými má vliv na potencionální počátek vzniku sociálně patologických jevů a rizikového jednání. Rodiče kouří, často popíjí alkohol, lžou, nechodí do stálého zaměstnání, kradou, často si půjčují peníze nebo otec matku bije? Tyto jevy velmi negativně ovlivňují vývoj a chápání životních hodnot dítěte. Jestliže v takovém prostředí dítě vyrůstá, často bývá dopad nepříznivý. Vnímá chování rodičů jako běžné, normální. Například tedy záškoláctví nebo jiné rizikové jednání u dětí a mládeže může být z jejich pohledu bráno jako zcela standartní.²⁸

4.2 Škola

Škola je společenská instituce, kde jsou rozvíjeny občanské návyky a předávají se znalosti o politickém a sociálním řádu. V průběhu školní docházky předává škola žákům hodnotové vzorce a učí je, které chování je pro společnost akceptovatelné a které bude trestáno. Mezi hlavní funkce školy se řadí: výchovná funkce, vzdělávací funkce,

²⁶ Kriminalita, delikvence, vandalismus. Ostrov radosti. Ostrov radosti [online]. [cit.10.3.2023]. Dostupné z: <http://www.ostrovzl.cz/prevence/kriminalita-delikvence-vandalismus/>

²⁷ JEDLIČKA, Richard. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada, 2015. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5447-5, s. 34

²⁸ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0, s. 155-159

integrační funkce, resocializační či nápravná funkce, ochranná funkce, selektivní funkce a kvalifikační funkce.

Velký vliv na děti a mládež má učitel a jeho osobnost, kterou disponuje. Stává se pro dítě často významným vzorem. Učitel nejen vzdělává, ale také vychovává. Trpělivost, porozumění, smysl pro humor, spravedlnost, laskavé chování a demokratický vztah jsou vlastnosti, které žáci a studenti u pedagoga vyhledávají.²⁹ Literatura uvádí více výchovných stylů pedagogů. Laskavý liberální styl – učitel rozumí potřebám žáka, chápe jeho potřeby, je milý, ale klade malé nároky. Liberální styl s nezájmem o dítě – apatie k žákům a studentům a k jejich výsledkům. Autokratický styl – zde hraje pro učitele největší roli pouze výkon a kázeň, disponuje malým zájmem o žáky a studenty. Integrační styl – zde má pedagog snahu porozumění a pomoci, požadavky jsou přiměřené včetně kontroly jejich plnění, rád žáky vyslechne a hovoří s nimi o věcech, které se školou nesouvisí a rozporný autokratický liberální styl – tyto styly se mění nebo prolínají.³⁰

4.3 Vrstevníci a volnočasové aktivity

Vztahy s vrstevníky se utvářejí od ranného dětství, ale podstatný význam těchto vztahů nabývá v průběhu puberty a adolescence. V tomto období je kontakt s vrstevníky jednou ze základních potřeb. Vrstevníci mají neopominutelnou roli v sociálním a psychickém vývoji. Během dospívání se lidé postupně přesouvají z rodiny k vrstevníkům, vliv a význam rodiny postupně klesá ve prospěch vrstevníků, jejich postojů, názorů a vlivu. Vrstevníky mnohdy velmi spojuje takzvané období vzdoru, kdy zkouší, co všechno jsou rodiče, učitelé a vychovatelé schopni unést a tolerovat. Kolektiv vrstevníků umožňuje dětem a mládeži příležitost k získání zkušeností v komunikaci a interakci s osobami, které jsou mu rovny, zvláště pokud si s dospělými nerozumějí. Vliv vrstevníků na jedince nemusí jít vždy kladným směrem a je dobré konstatovat, že antisociální a rizikové jednání dětí a mládeže se často dává najevo právě v souvislosti vrstevnických vztahů.³¹

²⁹ JEDLIČKA, Richard. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada, 2015. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5447-5, s. 43-47

³⁰ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3, s. 102-103

³¹ Tamtéž, s. 107-109

5 Prevence sociálně patologických jevů a kriminality

Pojem prevence je obecně znám, jako jakákoliv ochrana a předcházení nepříznivým jevům v mnoha odvětvích. U prevence sociálně patologických jevů a kriminality, již hovoříme o plánovaném, koordinovaném a komplexním působení na možné nežádoucí příčiny, které podněcují nebo umožňují kriminalitu a jiné antisociální chování.

Prevence kriminality zahrnuje širokou škálu strategií a opatření zaměřených na redukci kriminality a podporu bezpečnosti v mnoha oblastech společnosti. Obsahem prevence kriminality jsou například opatření zaměřená na prevenci rizikového chování u dětí a mládeže, zlepšení bezpečnosti ve veřejných prostorech, rozvoj a podpora sociální integrace, vzdělávání a osvěta, prevence velmi aktuálního domácího násilí, snižování rizikových faktorů v oblasti zdraví a podpora obětí trestných činů.

System prevence kriminality je tedy jakákoliv činnost společnosti a státu, s cílem předcházet páchání trestné činnosti či zamezit jejímu pokračování, dílčím cílem takovéto prevence je minimalizovat sociálně patologické jevy a kriminogenní faktory.³²

5.1 Dělení prevence

Odborníci popisují tři hlavní pilíře dělení prevence kriminality, a to základní dělení, dělení z pohledu adresáta a z hlediska obsahu. U základního dělení rozlišujeme přímou a nepřímou strategii prevence kriminality. Přímá strategie působí bezprostředně proti sociálně patologickým jevům a kriminalitě se zaměřením na potenciální pachatele a oběti. U nepřímé strategie není primárním cílem předcházení kriminality jako takové, ale odborníci se zaměřují především na všeobecné zlepšení životních podmínek. Vytknout je nutné především vzdělání, zaměstnanost, budování sociální bydlení, systém sociálních dávek a podobně.³³

Významným kritériem pro klasifikaci předcházení sociálně patologických jevů a kriminality je dělení z pohledu adresáta. Dle tohoto kritéria odlišujeme primární, sekundární a terciální prevenci. Primární prevence představuje mnoho aktivit zaměřených na celé obyvatelstvo či eventuálně na zvolené demografické skupiny, bez předešlého

³² ČERNÝ, Martin. *System prevence kriminality*. [přednáška]. 2019. Plzeň: Vyšší odborná škola zdravotnická, managementu a veřejnosprávních studií.

³³ FIRSTOVÁ, Jana, Eduard BRUNA a David ZÁMEK. *Prevence kriminality v teorii a praxi*. Hodonín: Evropský ústav práva a soudního inženýrství, 2017. ISBN 978-80-906601-4-4. s. 55

zohledněných rizik jejich delikventního jednání a ohrožení. Podstatným faktorem jsou také hlavní činitelé socializace. Hlavním cílem primární prevence kriminality je zabránit kriminálnímu jednání a sociálně patologickým jevům a podporovat pozitivní a společensky přijatelné chování. Na rozdíl od primární prevence, prevence sekundární, již bere v potaz výskyt a existenci sociálně patologických jevů a kriminálního jednání. Zde se prevence zaměřuje na potencionální pachatele, rizikové jedince, skupiny a lokality. Poslední, nejzazší je oblast terciální prevence. Tato prevence je odborně mířena proti recidivistům trestné činnosti. U pachatelů trestné činnosti je úsilí vynakládáno především k odvrácení jejich odstartované kriminální kariéry.³⁴

Dělení prevence kriminality z hlediska obsahu zahrnuje prevenci sociální, situační a viktimologickou. Sociální prevence je důležitou součástí sociální politiky, která se snaží vytvářet příznivé podmínky pro společenský život v různých oblastech, jako je sociální sféra, ekonomika, volný čas, výchova, vzdělání a dobré psychické rozpoložení. Tato prevence se zaměřuje na poskytování podpory, výchovy a vzdělání, aby byly minimalizovány rizikové faktory všech věkových skupin obyvatel spojené s kriminalitou a aby se vytvořily pozitivní podmínky pro rozvoj jednotlivců a komunit. Důraz je kladen na prevenci sociálního vyloučení, podporu integrace a solidarity a snižování nerovností mezi jedinci, rodinami a podobně.

Situační prevence vnímá trestnou činnost, jako akt příležitosti a motivace. Tato prevence kriminality nevěnuje pozornost samotnému pachateli trestné činnosti, ale je soustředěována na odstraňování a minimalizování okolností, které přispívají k výskytu trestné činnosti. Do strategie lze zahrnout ztížení dosažení cíle, náležité zabezpečení, odklonění pachatele, kontrola věcí a prostředků pocházejících z trestné činnosti a formální dohled (kamery, nastavení pravidel, dohled zaměstnanci).

Prevence viktimologická zahrnuje preventivní opatření zaměřená na osoby, které by mohly být v budoucnu nebo již byly obětí trestného činu. Tato opatření zahrnují prvky sociální a situační prevence. Jedná se tedy o souhrn předpokladů, jak se stát či nestát obětí trestné činnosti. Důležité je konstatovat, že každý z nás může mít určité dispozice proto to stát se obětí. Mezi předpoklady zvyšující viktimnost dominuje pohlaví, věk, zaměstnání, zdravotní stav, životní styl, náboženství či příslušnost k určitým etnickým

³⁴ FIRSTOVÁ, Jana a David ZÁMEK. *Prevence kriminality - nedílná součást systému vnitřní bezpečnosti*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7676-057-8. s. 60

skupinám. Obecnou prevencí se stává možnost seznámit se s technickými prostředky sebeobran, zlepšení fyzické kondice a seznámení s rizikovými místy.

Související pojmy:

- Viktimologie = nauka o obětech trestných činů
- Viktimizace = přerod potencionální oběti v oběť skutečnou³⁵

5.2 Prevence ve školách

Prevence je soustava opatření, která mají předcházet výskytu jakéhokoliv nežádoucího jevu a redukovat jeho pravděpodobnost. České školy realizují řadu let Minimální preventivní program, jehož součástí je nepřetržitá a celoroční práce s dětmi a mládeží. Od nástupu do školy až po ukončení vzdělávání. Tento Minimální preventivní program má každá škola a je sestavován metodikem prevence na jeden školní rok.³⁶ Mezi hlavní a zároveň primární cíle tohoto programu se řadí podněcování dětí a mládeže k odpovědnosti za své zdraví a celkově kladný pohled na zdraví životní styl, upevňování psychického zdraví vůči stresu a nepříjemným zkušenostem a umění sám sebe ovládat. Třídní učitel klade důraz a pomáhá posilování a podněcování dobrého sociálního klimatu ve třídě. Dalšími hlavními cíli jsou různé besedy, posezení a aktivity, kde se děti a mládež seznamují se základními informacemi z okruhu návykových látek, nezdravého stravování, šikany a mnoha dalších rizikových skupin. Cílem těchto besed je seznámení se s možnými následky a dopady rizikového jednání na jedince a společnost. Dále je nutné zhotovování žebříčku hodnot s důrazem na život bez diskriminačního a násilného chování. Zásady efektivní primární prevence jsou děleny na čtyři podskupiny. Na první místě je zásada včasného rozpoznání. Může se jednat o prvotní negativní postoje ke škole nebo spolužákům, formování osobního charakteru, který se tvoří a získává výchovou. Sleduje se zde i temperament, který je vrozený a ovlivňuje prožívání a jednání jedince. Následující v pořadí je zásada komplexnosti. Jedná se o spolupráci všech subjektů podílejících se na výchově a socializaci dítěte/dospívajícího. Zahrnuje to spolupráci rodičů, školy a veřejnosti. Důležitou a neopominutelnou zásadou je zásada mezioborové týmové spolupráce, kde se uplatňují zkušenosti, odborný postup, názor v součinnosti mezi

³⁵ ČERNÝ, Martin. *Systém prevence kriminality*. [přednáška]. 2019. Plzeň: Vyšší odborná škola zdravotnická, managementu a veřejnosprávních studií.

³⁶ MENCLOVÁ, Lucie. *Kyberšikana a její prevence na základních školách*. Hradec Králové, 2015. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové. Fakulta pedagogická.

pedagogy, výchovnými poradci a odborníky. Poslední je zásada přiměřenosti. Toto pravidlo obnáší, aby preventivní působení bylo přizpůsobeno věku dítěte/mladistvého.³⁷

³⁷ Prevence, MŠMT ČR. *MŠMT ČR* [online]. 2013 [cit. 01.03.2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/prevence>

6 Systém sankcí v trestním právu mladistvých

Systém sankcí v trestním právu mladistvých se liší od systému sankcí v trestním právu pro dospělé. To je dáno tím, že děti a mladiství mají vývojově nezralou osobnost a jejich jednání bývá ovlivněno mnoha faktory. Z tohoto důvodu jsou trestním právu mladistvých uplatňována speciální opatření. Hlavním záměrem je poskytnutí příležitosti k nápravě a nalezení správné cesty zpět do společnosti jako zodpovědní občané.

6.1 Opatření ukládána dětem do 15 let věku

Osoba mladší patnácti let, dle § 89 zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže, není trestně odpovědná, nelze ji trestně stíhat za spáchání trestného činu a nelze proti ní vést trestní stíhání. Stane-li se tak, poté o činu mluvíme jako o činu jinak trestném. Soud pro mládež poté používá speciální právní předpisy upravující občanské soudní řízení.

Pro zvolení neadekvátnějšího opatření je nutné pedagogicko-psychologické vyšetření či znalecký posudek pedopsychiatra. Dále je vyžadována zpráva orgánu sociálně právní ochrany dětí, která definuje konkrétní rodinné poměry a prostředí v němž je dítě mladší 15 let vychováváno.

Dítěti do patnácti let věku, dle zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže, lze uložit tato opatření: výchovné omezení, výchovnou povinnost, dohled probačního úředníka, napomenutí s výstrahou, umístění do vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče, ochranné léčení či ochranou výchovu.³⁸

6.2 Opatření ukládána mladistvým

Trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá provinění. Reagovat na tato provinění spáchaná mladistvými pachateli je prioritou zákona č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. Podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže je cílem opatření ukládaných mladistvým vytvářet podmínky pro jejich sociální a duševní rozvoj, které berou v úvahu jejich intelektuální a morální úroveň, osobní vlastnosti, výchovu v rodině a prostředí, z něhož pocházejí, a které zároveň chrání mladistvé před škodlivými vlivy a brání dalšímu

³⁸ FIRSTOVÁ, Jana a David ZÁMEK. *Prevence kriminality - nedílná součást systému vnitřní bezpečnosti*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7676-057-8. s. 149- 150

páchání trestné činnosti. Proti nezákonnému jednání osob ve věku od 15 do 18 let je možné využít výchovná, ochranná i trestní opatření, která jsou součástí systému soudnictví nad mládeží. Tato opatření představují komplexní a řízený systém, který snadno umožňuje včasnou odezvu na protiprávní jednání mladistvých.³⁹

6.3 Výchovná opatření

Spolu s trestními a ochrannými opatřeními tvoří výchovná opatření systém trestně-právních důsledků pro provinění spáchané mladistvým pachatelem. Zákon a odborná literatura zde hovoří o přiměřených povinnostech a omezeních ukládaných mladistvému pachateli. Výchovná opatření jsou upřednostňována před ukládáním jiných opatření, která již mají markantnější zásah do práv mladistvého. Spolupráce Probační a mediační služby, odborníků psychologie a sociálních pracovníků umožňuje soudu ukládat výchovná opatření individuálně a pružně, vzhledem k situaci každého jedince. Zde jsou zahrnuté aktuální rodinné poměry, životní situace a osobnost mladistvého.⁴⁰

§ 15 odst. 2 zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže vymezuje výchovnými opatřeními: probační program, dohled probačního úředníka, výchovná omezení, omezení s výstrahou a výchovné povinnosti. Jakékoliv z těchto opatření, lze se souhlasem mladistvého pachatele, uložit ve stádiu přípravného řízení.⁴¹

6.4 Ochranná opatření

Ochranná opatření jsou specifickým právním důsledkem provinění spáchaných mladistvými pachateli, které představují závažný zásah do osobní svobody a práv osoby, vůči níž jsou uplatňovány. § 21 zákona č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) vymezuje ochranná opatření ukládaná mladistvým pachatelům.⁴² Mezi tato opatření řadí zákon ochrannou výchovu (výkon v zařízeních spadající pod Ministerstvo školství), ochranné léčení (za stejných podmínek jako dospělí), zabezpečovací detenci (za stejných podmínek jako u dospělých, ovšem zkrácená

³⁹ FIRSTOVÁ, Jana a David ZÁMEK. *Prevence kriminality - nedílná součást systému vnitřní bezpečnosti*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7676-057-8. s. 150- 151

⁴⁰ HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-450-6. s. 42-46

⁴¹ *Trestní předpisy: redakční uzávěrka* .. Ostrava: Sagit, 2010. ÚZ. ISBN 978-80-7208-932-1.

⁴² FIRSTOVÁ, Jana a David ZÁMEK. *Prevence kriminality - nedílná součást systému vnitřní bezpečnosti*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7676-057-8. s. 151- 152

doba přezkumu na šest měsíců) a zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty (za stejných podmínek jako dospělí).⁴³ Hlavním cílem ochranných opatření je ochrana společnosti a pozitivní ovlivnění sociálního, duševního a mravního vývoje mladých lidí. Zákony České republiky reagují ochrannými opatřeními na trestnou činnost spáchanou jedinci vlivem psychického onemocnění, vývojovými specifiky v dospívání či poruchami socializačního procesu.⁴⁴

6.5 Trestní opatření

Trestní opatření představují nejzazší a nepřísnejší způsob potrestání mladistvého pachatele. Do trestních opatření spadá: peněžitě opatření, peněžitě opatření s odkladem výkonu, obecně prospěšné práce, zákaz činnosti, vyhoštění, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, domácí vězení, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem a nepodmíněně odnětí svobody. U mladistvých pachatelů se preferují přednostněji tresty, které nejsou spojeny s trestem odnětím svobody. V těchto okolnostech hovoříme o pojmu *alternativní tresty*. Mezi nejčastěji ukládané alternativní sankce patří obecně prospěšné práce, které mohou mít rozsah od 50 do 150 hodin a mladiství je musí vykonat osobně, ve svém volném čase, bez nároku na mzdu. Veřejně prospěšné práce musí být vykonány maximálně do jednoho roku od jejich uložení soudem.⁴⁵

⁴³ HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-450-6. s. 41

⁴⁴ FIRSTOVÁ, Jana a David ZÁMEK. *Prevence kriminality - nedílná součást systému vnitřní bezpečnosti*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7676-057-8. s. 152- 153

⁴⁵ FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-521-0. s. 182-185

7 Empirická část

Empirická část této bakalářské práce byla zpracována kvantitativní metodou sběru dat pomocí dotazníkového šetření, kterého se účastnilo 207 respondentů. S ohledem citlivosti jednotlivých otázek v dotazníkovém šetření byla respondentům zaručena anonymita. Respondenty tvořily vybrané děti a mládež z mnoha škol. Osloveno bylo sedm škol Plzeňského kraje, a to 14. základní škola Plzeň, 22. základní škola Plzeň, 25. základní škola Plzeň, Základní škola Jižní předměstí Rokycany, Základní škola Starý Plzenec, Střední zdravotnická škola Plzeň, Střední průmyslová škola dopravní Plzeň a Masarykovo gymnázium Plzeň.

7.1 Technika sběru dat

Vlastní průzkumné šetření uskutečněné dotazníkovou metodou bylo shromažďováno elektronicky portálem survio.com. Dotazníky byly rozposlány za pomoci emailových adres vedení vybraných škol, třídním učitelům a odborným pedagogům přímým odkazem.

Toto kvantitativní šetření bylo složeno dohromady ze čtrnácti otázek. Úvodní otázka zjišťovala osobní a statistické údaje o respondentech. V rámci primární prevence sociálně patologických jevů a kriminality u dětí a mládeže jsou neodmyslitelným pilířem hlavní činitelé socializace (viz strana 22-23), kterým se věnovala první část dotazníkového šetření. Obecně se tomuto tématu věnovaly otázky číslo tři a osm. Otázka čtvrtá a devátá dala možnost podrobněji stanovit pohled respondentů na vzdělání a rodinu. Počínaje otázkou číslo pět do otázky číslo sedm se dotazníkové šetření zabývá, jakým způsobem tráví děti a mládež volný čas po škole. Druhá část šetření se zaměřila na informovanost této věkové skupiny respondentů o možných výchovně právních následcích sociálně patologických jevů a kriminality.

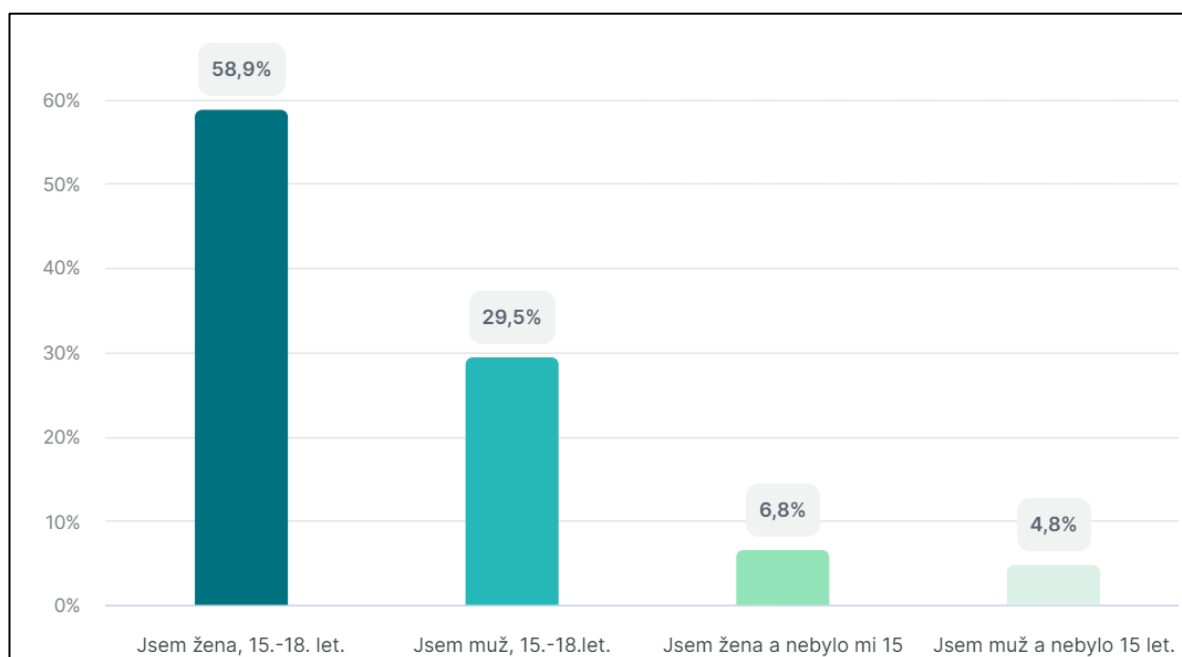
Pro spolupracující školy, a především pro děti a mládež, byla elektronická metoda rozeslání dotazníkového šetření nejvhodnější a zároveň velmi rychlou možností sběru potřebných dat pro zpracování empirické části bakalářské práce.

7.2 Výsledky dotazníkového šetření

Do dotazníkové šetření, určeného dětem a mládeži, se zapojilo celkem 250 respondentů, ovšem počet plně vyplněných dotazníků činil 207. Úspěšnost vyplnění dosáhla 82,8 %.

Otázka č. 1: Pohlaví a věk:

Graf č. 1: Zastoupení žen, mužů a jejich věk ⁴⁶

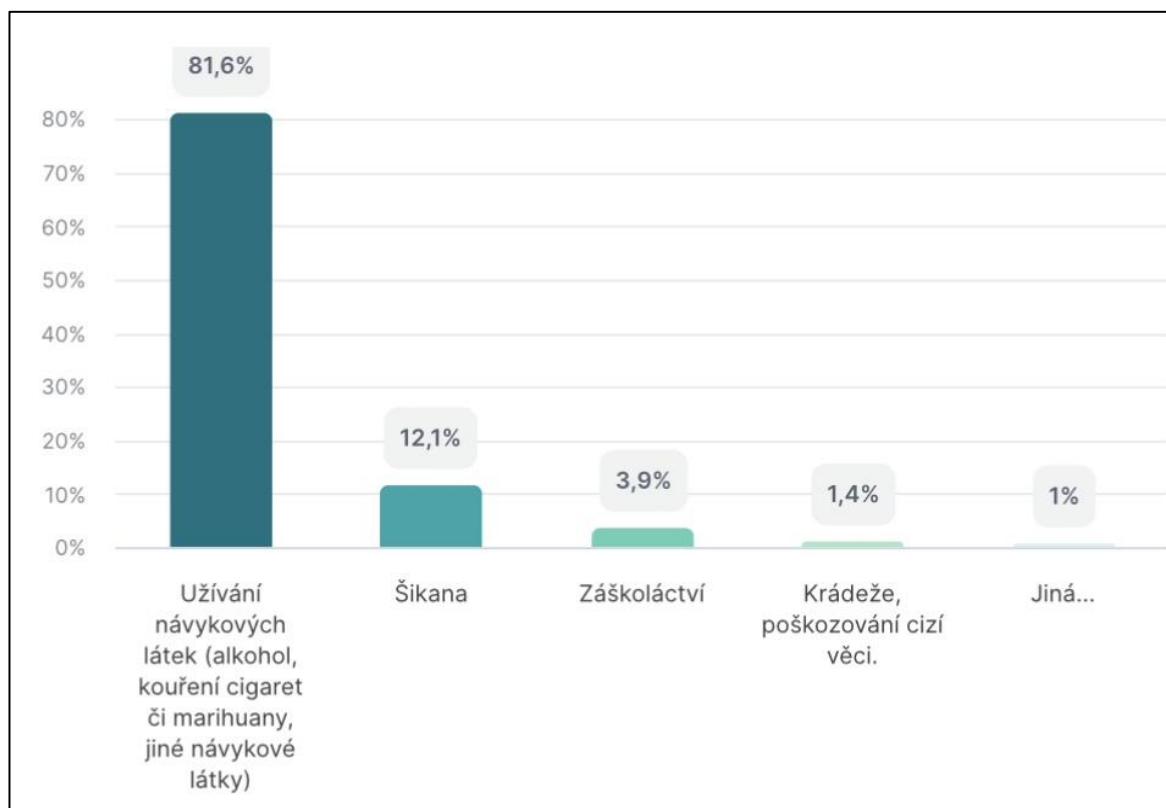

První graf znázorňuje 58,9 % zastoupení žen ve věku 15.-18. let, což je z celkové počtu dotazovaných 122 respondentek. Naopak muži ve stejné věkové kategorii představují 29,5 %, tedy 61 respondentů. V podstatně menším zastoupení byli muži a ženy, kteří nedosáhli 15. let věku. Ženy zde zastoupily 6,8 % (14 respondentek) a muži 4,8 % (10 respondentů).

⁴⁶ Vlastní zdroj

Otázka č. 2: Jaké sociálně patologické jevy (rizikové chování) u dětí a mládeže jsou podle Vás nejčastější?

Graf č. 2: Nejčastější sociálně patologické jevy u dětí a mládeže ⁴⁷

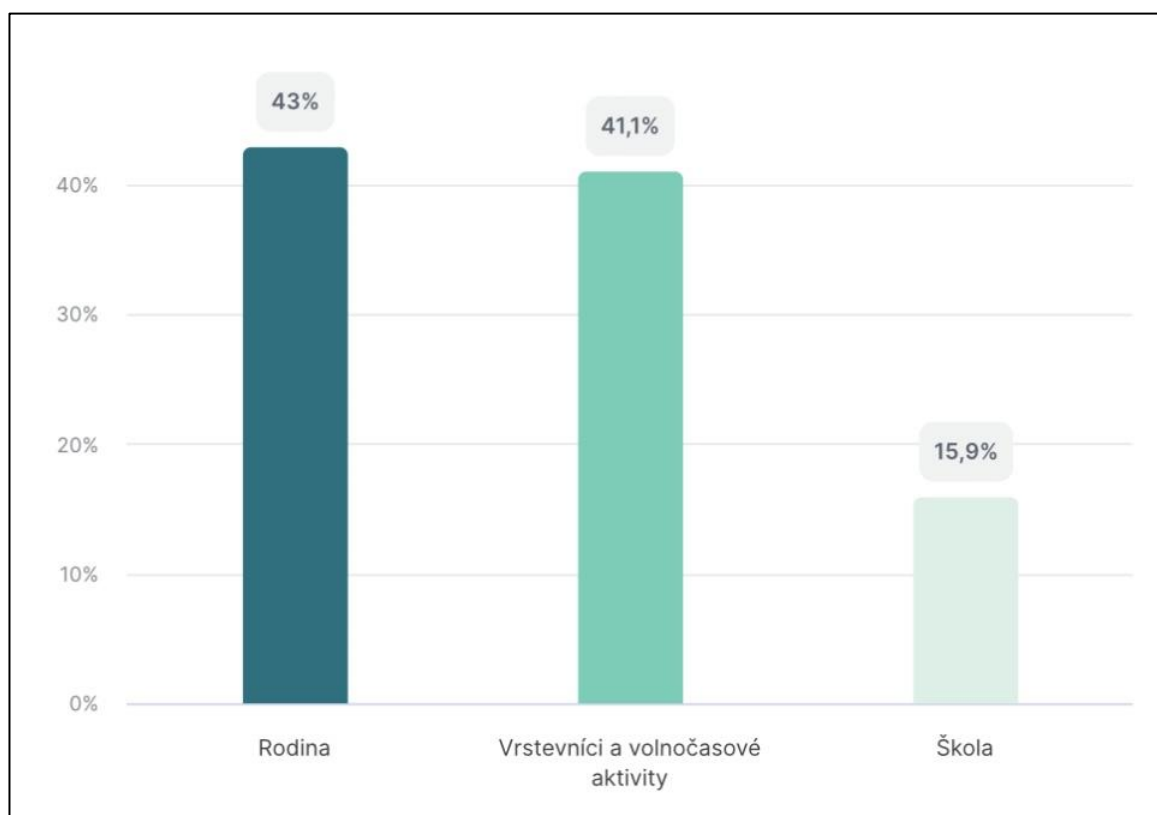

Graf č. 2 znázorňuje nejčastěji vyskytující se sociálně patologické jevy u dětí a mládeže. S enormní převahou 81,6 % (169 respondentů) obsadilo první pozici užívání návykových látek, jako například alkohol a kouření cigaret či marihuany. Druhé místo náleží šikaně, v procentuálním zastoupení 12,1 %. Těchto 12,1 % představuje 25 respondentů a to přesněji 14 žen a 11 mužů. Menší zastoupení zde mělo záškoláctví 3,9 %, krádeže a poškozování cizí věci pouze 1,4 % ze všech dotazovaných. Jedna z možných odpovědí byla odpověď „Jiná“, která dosáhla rovné 1 %.

⁴⁷ Vlastní zdroj

Otázka č. 3: Kdo z těchto níže jmenovaných má na Vás největší vliv?

Graf č. 3: Vliv hlavních činitelů socializace ⁴⁸

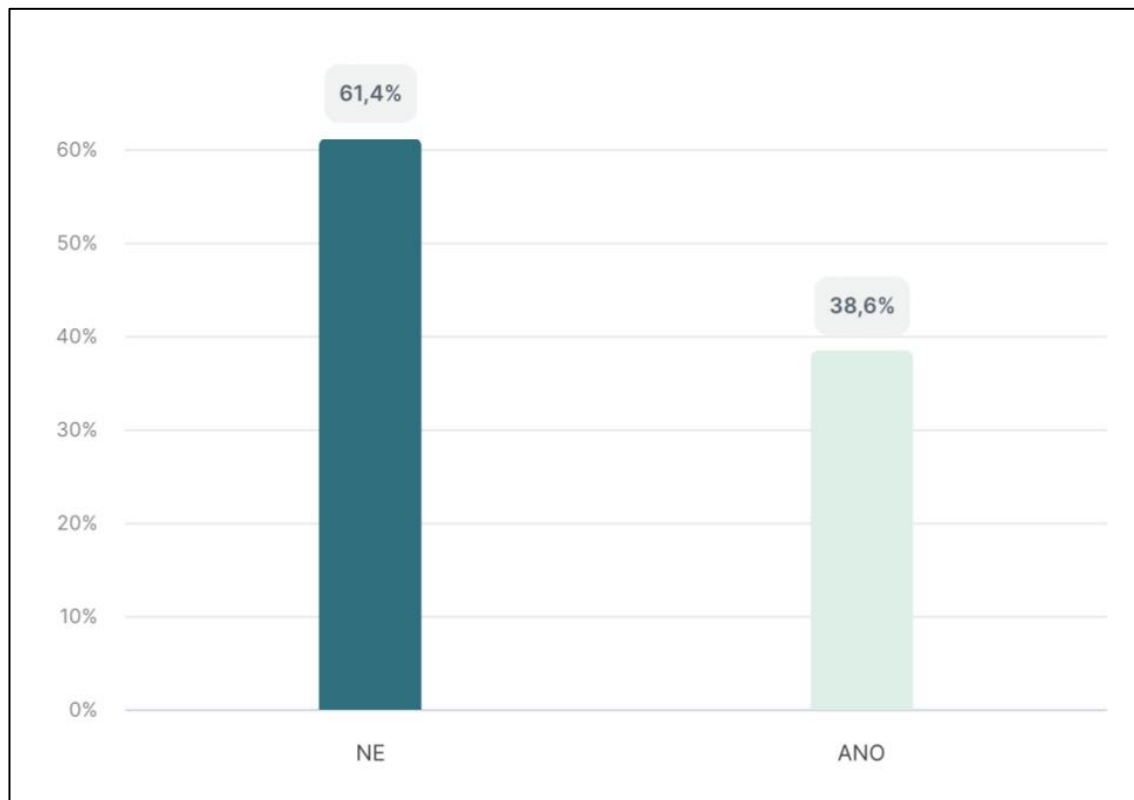

Graf č. 3 znázorňuje, kdo z hlavních činitelů socializace, má na respondenty největší vliv. Rodina zde obsadila první příčku s 43 % (89 respondentů). Vrstevníci a volnočasové aktivity obsadili druhou příčku s 41,1 % (85 respondentů). Poslední, třetí pozici obsadila škola s 15,9 % (33 respondentů) ze všech vyhodnocených dotazníků.

⁴⁸ Vlastní zdroj

Otázka č. 4: Zastupuji názor „Čím úspěšnější a vyšší vzdělání, tím lepší a kvalitnější budoucnost.“

Graf č. 4: Názor respondentů na vzdělání ⁴⁹

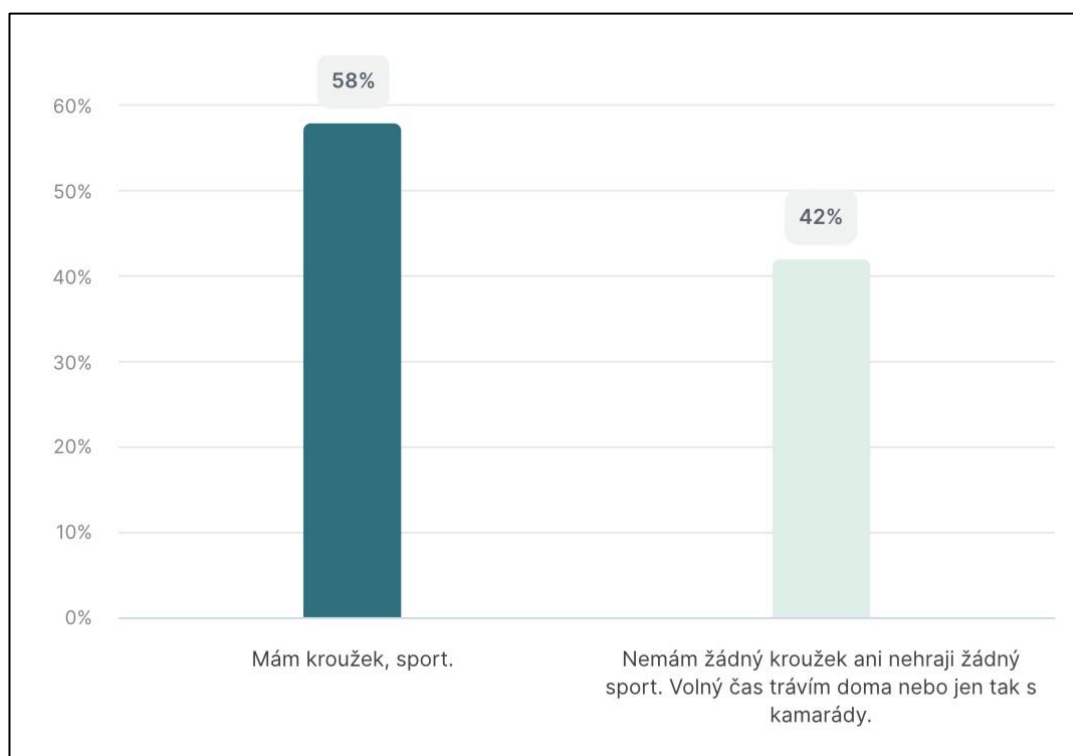

Graf č. 4 uvádí postoje jednotlivých respondentů k názoru „Čím úspěšnější a vyšší vzdělání, tím lepší a kvalitnější budoucnost.“ 61,4 % (127 respondentů) ze všech dotazovaných tento názor nezastupuje. Naopak 38,6 % (80 respondentů) ano.

⁴⁹ Vlastní zdroj

Otázka č. 5: Jak trávíte nejčastěji svůj volný čas po škole?

Graf č. 5: Způsob trávení volného času dětí a mládeže ⁵⁰

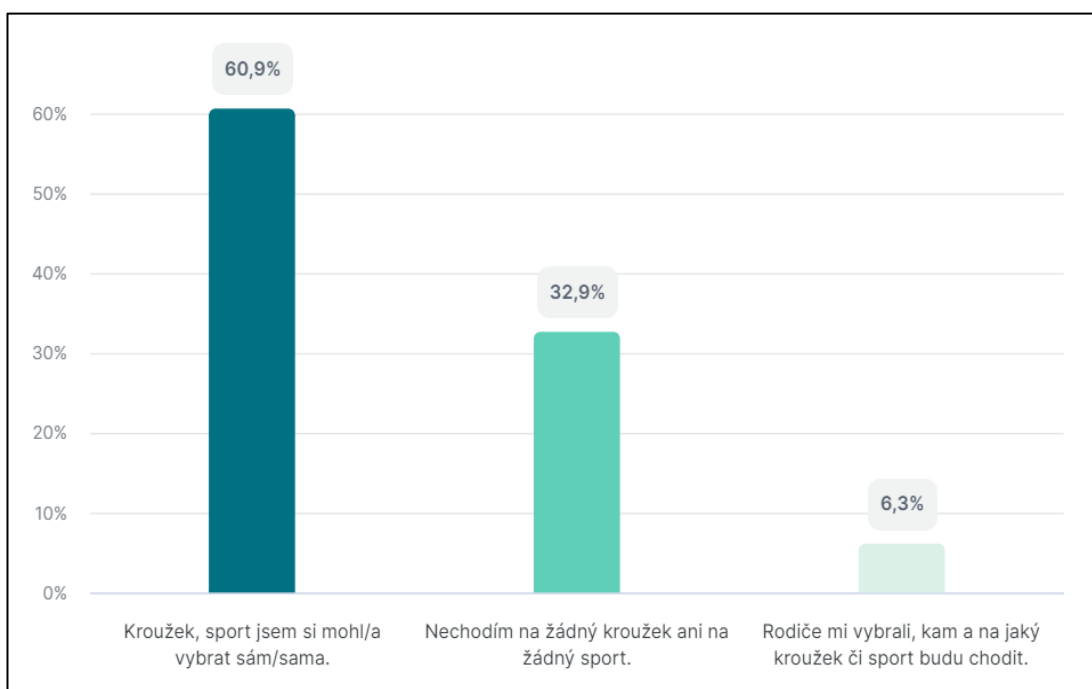

Graf č. 5 znázorňuje výsledky uzavřené otázky zjišťující, jak nejčastěji tráví děti a mládež svůj volný čas po škole. Nadpoloviční většina představující 58 % (120 respondentů, 72 žen a 48 mužů) ve volném čase sportuje nebo má nějaký kroužek. Avšak 42 % dotazovaných nemá žádný kroužek ani nehraje žádný sport. Volný čas tráví doma nebo jen tak s kamarády.

⁵⁰ Vlastní zdroj

Otázka č. 6: Kdo Vám vybral volnočasovou aktivitu?

Graf č. 6: Volnočasové aktivity ⁵¹

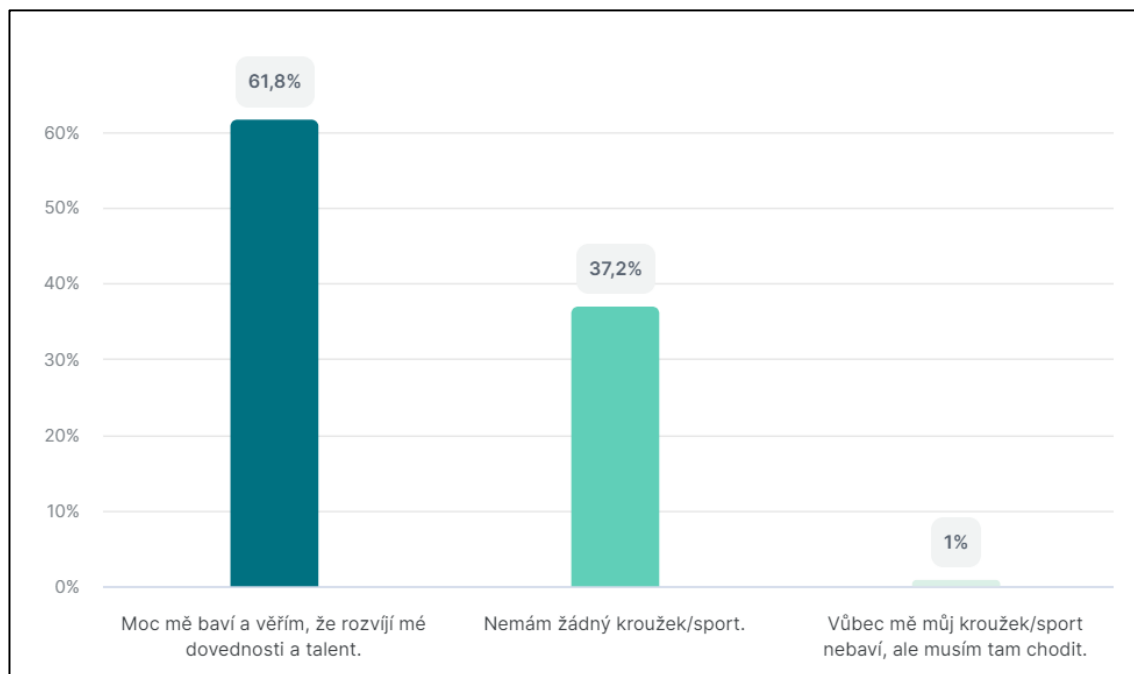

Graf č. 6 uvádí, kdo dětem a mládeži nejčastěji vybírá volnočasovou aktivitu. Kroužek, sport si sama mohla vybrat nadpoloviční většina 60,9 % (126 respondentů) dotázané mládeže. Naopak 6,3 % respondentů vybrali sami rodiče, kam a na jaký kroužek či sport budou chodit. Bohužel i zde graf dokazuje, že třetina dětí a mládeže (přesněji 32,9 % respondentů) nedochází pravidelně na žádný kroužek ani sport.

⁵¹ Vlastní zdroj

Otázka č. 7: Jaký máte názor na svůj kroužek/sport, kam jste přihlášení a pravidelně tam docházíte?

Graf č. 7: Osobní názor respondentů na jejich volnočasovou aktivitu ⁵²

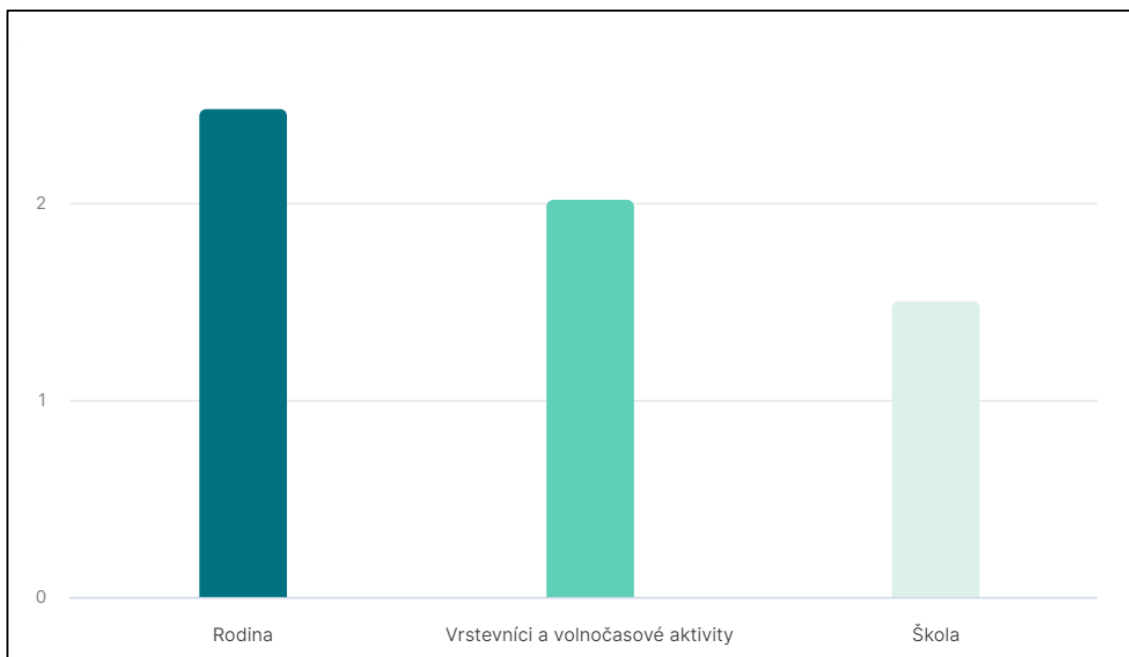

Graf č. 7 znázorňuje, jak vnímají respondenti svůj kroužek/sport, kam pravidelně docházejí. První příčku a náležitých 61,8 % (128 respondentů) kroužek/sport baví a věří, že rozvíjí jejich dovednosti a talent. Pouze 1 % (2 respondenti) uvedlo opak. Nápodobně jako graf č. 5 a .6, uvádí graf č. 7, že 37,2 % (77 respondentů) dětí a mládeže nemá žádný kroužek či sport.

⁵² Vlastní zdroj

Otázka č. 8: Největší vliv na mě má:

Graf č. 8: Vliv hlavních činitelů socializace ⁵³

Tabulka č. 1: Průměrná důležitost hlavních činitelů socializace ⁵⁴

ODPOVĚĎ	PRŮMĚRNÁ DŮLEŽITOST
Rodina	2.4782608695652173
Vrstevníci a volnočasové aktivity	2.0193236714975846
Škola	1.502415458937198

U otázky č. 8 měnili respondenti pořadí možných odpovědí (vrstevníci a volnočasové aktivity, rodina, škola) dle svého úsudku sestupně dle vlivu: 1. příčka = největší vliv, 3.místo = nejmenší vliv.

Graf č. 8 vymezuje, kdo z hlavních činitelů socializace u dětí a mládeže má největší vliv a kdo naopak ten nejmenší. Dle grafu č. 8 lze pozorovat, že rodina disponuje největším vlivem na děti a mládež. Třetí, poslední příčku nejčastěji obsadila škola.

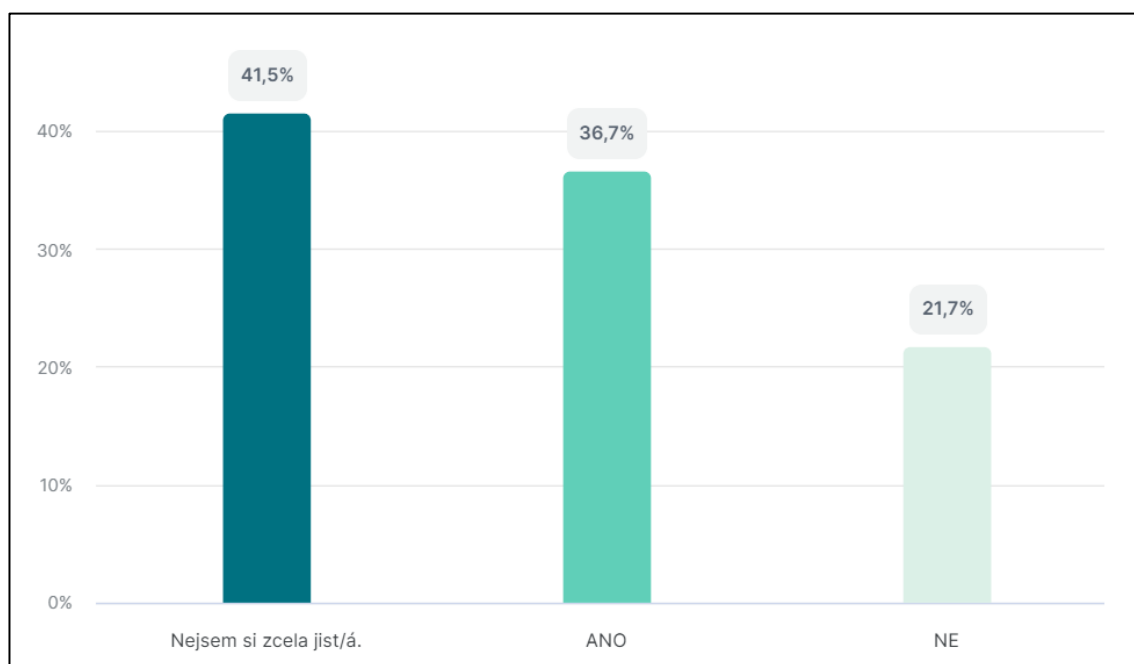
Tabulka č. 1 uvádí průměrné hodnoty.

⁵³ Vlastní zdroj

⁵⁴ Vlastní zdroj

Otázka č. 9: Zastávám názor: „Rodina mi jde příkladem.“

Graf č. 9: „Rodina mi jde příkladem.“⁵⁵

Graf č. 9 uvádí procentuální podíl výsledků k otázce č. 9. Zde bylo zjištěno, že 41,5 % dotazovaných dětí a mládeže si není jisto, zda jim rodina jde příkladem. Odpověď „ANO“, na názor zda respondentům jde rodina příkladem, obsáhla 36,7 %, tedy 76 respondentů. Dále graf č. 9 zobrazuje procentuální podíl odpovědi „NE“, který činí 21,7 %.

⁵⁵ Vlastní zdroj

Tabulka č. 2: Kontingenční tabulka ⁵⁶

9. Zastávám názor: „Rodina mi jde příkladem“		1. Pohlaví a věk:		
	NE	ANO	Nejsem si zcela jist/á.	Celkem
Jsem žena a nebylo mi 15 let.	2	6	6	14
Jsem muž a nebylo 15 let.	0	5	5	10
Jsem žena, 15.-18. let.	35	36	51	122
Jsem muž, 15.-18.let.	8	29	24	61
Celkem	45	76	86	207

Tabulka č. 2 znázorňuje srovnání a přesné počty jednotlivých odpovědí respondentů otázky č. 1 a otázky č. 9.

Tabulka č. 3: Kontingenční tabulka ⁵⁷

9. Zastávám názor: „Rodina mi jde příkladem“		3. Kdo z těchto níže jmenovaných má na Vás největší vliv?		
	NE	ANO	Nejsem si zcela jist/á.	Celkem
Rodina	17	41	31	89
Škola	5	7	21	33
Vrstevníci a volnočasové aktivity	23	28	34	85
Celkem	45	76	86	207

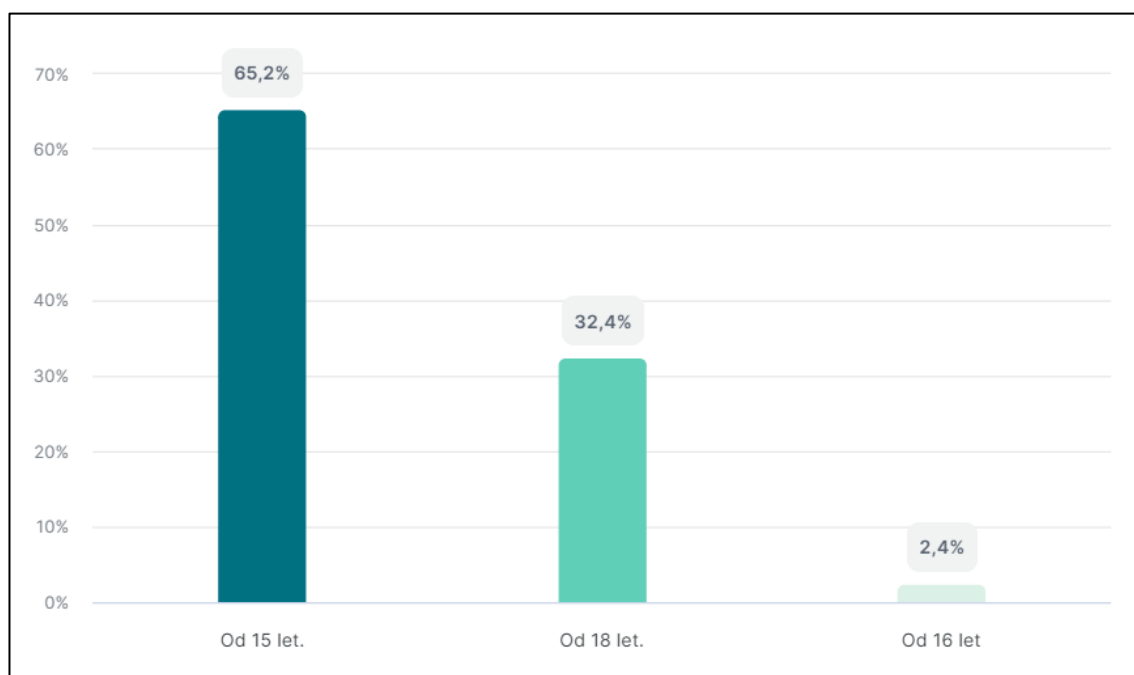
Tabulka č. 3 znázorňuje srovnání a přesné počty jednotlivých odpovědí respondentů otázky č. 3 a otázky č. 9.

⁵⁶ Vlastní zdroj

⁵⁷ Vlastní zdroj

Otázka č. 10: Od kolika let Jste již trestně odpovědní?

Graf č. 10: Věková hranice trestní odpovědnosti ⁵⁸

Graf č. 10 vymezuje odpovědi na otázku č. 10. Zde bylo zjišťováno, zdali respondenti vědí, od kolika let jsou již trestně odpovědní. V nabídce byly tři možnosti odpovědí, a to konkrétně od patnácti let, od šestnácti let a od osmnácti let. Nejvíce byla zastoupena odpověď od patnácti let a dosáhla 65,2 %. Téměř třetina, přesněji 32,4 % respondentů se domnívá, že věková hranice pro trestní odpovědnost je osmnáct let. Odpověď, kde respondenti vybrali věkovou hranici pro trestní odpovědnost šestnáct let, činila 2,4 %.

⁵⁸ Vlastní zdroj

Otázka č. 11: Znáte někoho ve svém okolí (ve škole, nebo mimo ni), kdo byl problémový? (Šikana, alkohol, záškoláctví, ničení cizích věcí, krádež,...). Jak se to řešilo?

Tato otázka byla otevřená. Respondenti odpovídali vlastními slovy. 38,2 % tázaných (79 jednotlivců) uvedlo, že ve svém okolí nikoho takového neznají, nebo nevědí, jak by se taková situace řešila. Zbylých 61,8 % tázaných (128 jednotlivců) svou odpověď na otázku č. 11 konkrétněji rozvedlo.

Příklady vybraných odpovědí na otázku č. 11:

Pořadí respondentů je dáno tak, v jakém pořadí dotazník vyplnili.

Respondent č. 4: *„Spolužáci a někteří moji kamarádi užívají návykové látky. Na základní škole jsem se stal obětí šikany.“*

Respondent č. 7: *„Ve škole na základní škole se jedna slečna řezala, alkohol je u dnešních mladých lidí pro ně každý víkend „nepostradatelný“, s drogami jsem se také setkala, ale nevyzkoušela.“*

Respondent č. 8: *„Spolužáci a někteří moji kamarádi užívají návykové látky. Na základní škole jsem se stal obětí šikany.“*

Respondent č. 12: *„Spolužáci ničí ostatním věci a porušují školní řád, dostanou poznámku nic jiného se jim nestalo zatím.“*

Respondent č. 29: *„Co týče šikany, alkoholu a záškoláctví, tak to je větší procento mé třídy. Na škole podobná problematika se stala „normou“ za ta léta. Je zajímavý, že člověk nedokáže poznat osobu, která podobné aktivity praktikuje. Šikana je ve formě cyber šikany, ta je pro agresory ziskovější. Normální fyzická šikana není tak častá. Jak jsem zmínil předtím, tak skrze komunikační prostředky (Messenger, Direct v Instagramu,...) agresori fungují. Někteří se tu šikanu snaží zamaskovat pod formou srandy.“*

Respondent č. 31: *„Znám nespočet lidí co v útlém věku propadli alkoholu a tzv. lajdáctví. Bohužel se jim dostává jen peskování od rodičů a nepochopení proč se v této situaci ocitli. Nikdo s tím nic nedělal až do jejich skoro dospělosti. Ted' mají problémy sehnat zaměstnání nebo udržet/ navázat vztah.“*

Respondent č. 84: *„Znám hodně lidí, kteří již od svých 13/14 let aktivně konzumují alkohol a kouří.“*

Respondent č. 153: *„Většinou se to řešilo jen pokáráním a dutkou, v některých případech i pastákem.“*

Respondent č. 179: *„Odebráním z rodiny, nástup do různých zařízení.“*

Respondent č. 180: *„Nejdříve ve škole, poté s rodinou, poté psycholog a výchovný poradce, popřípadě orgán sociálně-právní ochrany dětí.“*

Respondent č. 188: *„Ano, na základní škole jsme měli často třídnické hodiny, problémový žák byl poslán na nějakou dobu do polepšovny. Většina mladších lidí co znám (12-14) kouří a pijí alkohol, někteří užívají i drogy. Nijak to nikdo neřeší, ani jejich rodiče nebo škola (myslím si že někteří už teda ve škole měli postih, ale né všichni.) Rady starších (většinou alespoň 15+ neposlouchají) Ničení cizích věcí se také odehrálo, ale také to nemělo žádný postih ani nic podobného.“*

Otázka č. 12: Víte, jaké výchovně právní postihy Vám mohou být uloženy, pokud budete tzv. "problémový/á"?

Tato otázka byla otevřená. Respondenti odpovídali vlastními slovy. 34,8 % tázaným (72 jednotlivců) není známo, jaké výchovně právní postihy jim mohou být uloženy, pokud budou tzv. "problémoví". Zbylých 65,2 % tázaných (135 jednotlivců) svou odpověď na otázku č. 11 konkrétněji rozvedlo.

Příklady vybraných odpovědí na otázku č. 12.

Pořadí respondentů je dáno tak, v jakém pořadí dotazník vyplnili.

Respondent č. 33: *„Zhoršená známka z chování, přerušení studia, nařízení terapie, umístění do nápravného zařízení.“*

Respondent č. 37: *„Vyloučení ze školy, pokuta, sociálka, nápravná zařízení.“*

Respondent č. 41: *„Můžu skončit v diagnostickým ústavu.“*

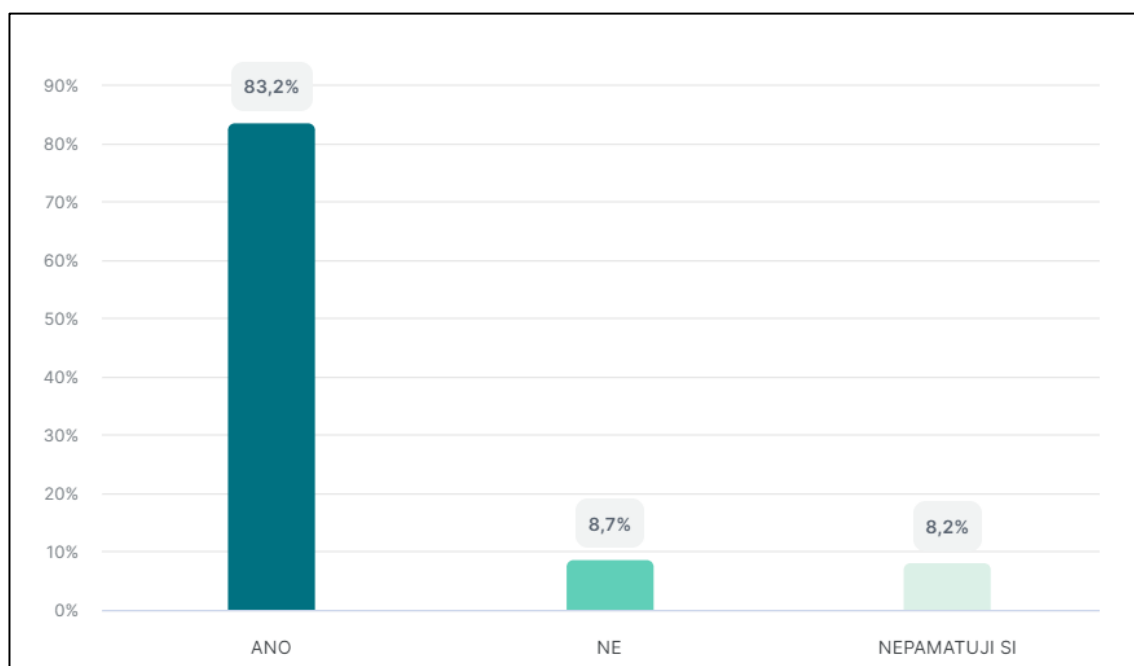
Respondent č. 50: *„Tak záleží na konkrétním problému. Při nechození do školy mě můžou vyhodit, při braní drog zavřít do pasťáku, a když budu někoho šikanovat, můžou mi to asi klidně napsat do rejstříku. Celkově se dost věcí může řešit s policií a nějaký postihy tam jsou určitě.“*

Respondent č. 85: *„Pokuty, záznam do trestního rejstříku, odsouzení k povinné činnosti/odnětí svobody, odvykací centrum/ hospitalizace na adiktologii.“*

Velmi časté odpovědi byly také: *pañák, pokuta, vězení, léčebna, výchovný ústav.*

Otázka č. 13: Zúčastnil/a jste se někdy přednášky/besedy o návykových látkách?

Graf č. 11: Účast na přednáškách/besedách – návykové látky ⁵⁹

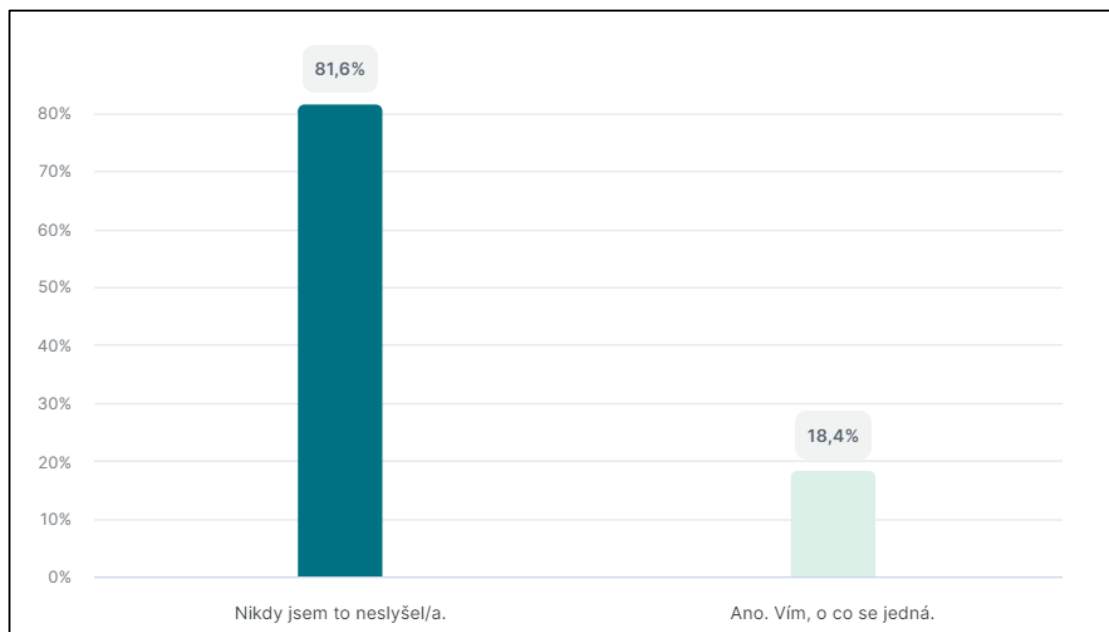

Graf č. 11 znázorňuje odpovědi na otázku č. 13, která se ptala respondentů, zdali se někdy zúčastnili přednášky/besedy o návykových látkách. Této přednášky/besedy se již někdy zúčastnilo 83,2 % dotazovaných. Naopak tomu bylo u odpovědi „NE“ která obsáhla 8,7 %. 8,2 % respondentů si bohužel nepamatuje svou účast či neúčast na takovéto akci.

⁵⁹ Vlastní zdroj

Otázka č. 14: Říká Vám něco pojem "peer prvek" neboli mladí mladým?

Graf č. 12: Znalost pojmu "peer prvek" ⁶⁰

Graf č. 12 znázorňuje znalost pojmu "peer prvek" mezi dětmi a mládeží. O tomto pojmu dosud nikdy neslyšelo 81,6 % respondentů. Tato znalost připadla pouze 18,4 % dívkám a chlapcům, kteří se tohoto dotazníkové šetření zúčastnili.

⁶⁰ Vlastní zdroj

Závěr

V bakalářské práci je zkoumaná problematika velmi častého problému, a to sociálně patologické jevy a kriminalita u dětí a mládeže. Tyto jevy se vyskytují u všech věkových skupin občanů České republiky, ač na předcházení těmto jevům je vynaloženo mnoho sil, například ze strany práva, pedagogiky a sociologie. Přesto v řadě případů není prevence dostatečná. Hovoříme zde o chybách v rodinné výchově či školním prostředí. Podstatný vliv na toto dění má i dnešní uspěchaná doba, ve které žijeme. Proto nejen odborníci, ale i široká veřejnost by si měla uvědomit možný budoucí dopad sociálně patologických jevů a kriminality u mladších spoluobčanů. Řešení tohoto antisociálního chování stojí společnost značné finanční prostředky, vynakládané na péči a pomoc.

Autorka rozdělila bakalářskou práci na dvě části, teoretickou a empirickou. V teoretické části se snažila řešenou problematiku představit. Uvedla základní terminologii problému a popsala, kdy sociálně patologické jevy jsou již na hranici společenských norem. Šikane, záškoláctví, užívání návykových látek a kriminalitě byla věnována rozsáhlejší kapitola podrobněji popisující tuto závažnou problematiku. V následujících kapitolách práce autorka rozepsala hlavní činitele socializace a jejich vliv na děti a mládež, prevenci a možné předcházení počínajících, popřípadě rozvinutých sociálně patologických jevů a kriminality. Poslední, šestá kapitola se věnovala právnímu aspektu této záležitosti. Empirická část byla zpracována za pomoci kvantitativního průzkumného šetření formou dotazníku tvořeného ze čtrnácti otázek.

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zjistit, co vnímají děti a mládež v rámci primární prevence za nejdůležitější, v souvislosti s tím, kdo a co, má největší vliv na primární prevenci sociálně patologických jevů u této věkové skupiny občanů. Hlavní činitelé socializace hrají v primární prevenci významnou roli. Na tuto problematiku se zaměřuje především otázka číslo tři a osm. Z odpovědí na třetí otázku vyplynulo, že největší vliv na mladistvé má rodina. Tato odpověď dosáhla 43 % z celkového počtu. Otázku číslo tři potvrdila otázka číslo osm, kde se na prvním místě též umístila rodina. Druhá místa u obou těchto otázek pojmla odpověď „vrstevníci a volnočasové aktivity“ s 41,1 %. Na posledním místě s nejmenším procentuálním zastoupením byla škola. Ovšem devátá otázka poukázala na fakt, že pouze 36,7 % respondentů z celkového počtu zastává názor, že jim rodina jde příkladem. Volnočasovými aktivitami se zabývaly otázky číslo pět, šest a sedm. V rámci shromažďování dat bylo zjištěno, že 42 % respondentů

nemá žádný kroužek ani sport a volný čas tráví nejčastěji doma, nebo jen tak s kamarády. Naopak 58 % tázaných pravidelně ve svém volném čase dochází na kroužek nebo sportuje. Téměř 100 % dětí a mládeže, kteří docházejí na kroužek či sport uvedlo, že je to baví a rozvíjí.

Na dílčí cíl bakalářské práce byly zaměřeny především otázky z dotazníkové šetření číslo deset, jedenáct a dvanáct. Otázky zjišťovaly od respondentů, zdali jsou si vědomi věkové hranice trestní odpovědnosti, zdali znají někoho ve svém okolí, kdo je problémový, a jaké nesl poté následky a jestli vědí, jaké výchovně právní postihy jim mohou být uloženy. Otázka číslo deset, tedy znalost věkové hranice trestní odpovědnosti byla potvrzena u 65,2 % tázaných. Jedenáctou otázkou bylo zjištěno, že 61,8 % respondentů zná ve svém okolí problémového jedince a ví, jaký byl následný postup a řešení. Díky dvanácté otázce, které byla v dotazníkovém šetření otevřená, uvedlo 65,2 % respondentů mnoho druhů výchovně právních postihů, se kterými se mládež nejčastěji setkává. V závěru dílčího cíle bylo zjištěno, že 64 % účastníků dotazníkového šetření je informováno o možných výchovně právních následcích sociálně patologických jevů a kriminality jejich věkové kategorie.

Dle autorčina názoru byly cíle bakalářské práce splněny.

Sociálně patologické jevy a kriminalita jsou historickým i současným problémem moderní společnosti. Rady odborníků jsou dnes dohledatelné a snadno dostupné. Informovanost o prevenci, právu a možnému předcházení těchto jevů by měla být součástí každodenního života nás všech. Prevence, péče a pomoc je dle mého názoru v České republice na velmi dobré úrovni. Preventivní působení všech subjektů se kvalitně doplňuje, ovšem nesprávná výchova nebo rozvinuté sociálně patologické jevy u blízké rodiny mohou dítě velmi negativně ovlivnit. Do škol by bylo vhodné zakomponovat více přednášek o rizikovém chování, s možností peer prvku. Případné odstrašující příběhy jsou schopny předcházet výskytu rizikového jednání u dětí a mládeže nebo naopak bývají nápomocny s efektivním řešením a prevencí.

Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje

1. BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. Pedagogika (ISV). 197 s. ISBN 80-86642-08-9.
2. ČAPEK, Robert, Sylvie NAVAROVÁ a Zdenka ŽENATOVÁ. *Žák v krizové situaci*. Praha: Raabe, [2017]. Dobrá škola. 141 s. ISBN 978-80-7496-294-3.
3. FIRSTOVÁ, Jana a David ZÁMEK. *Prevence kriminality - nedílná součást systému vnitřní bezpečnosti*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). 189 s. ISBN 978-80-7676-057-8.
4. FIRSTOVÁ, Jana, Eduard BRUNA a David ZÁMEK. *Prevence kriminality v teorii a praxi*. Hodonín: Evropský ústav práva a soudního inženýrství, 2017. 167 s. ISBN 978-80-906601-4-4.
5. FIRSTOVÁ, Jana. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. 215 s. ISBN 978-80-7380-521-0.
6. FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). 231 s. ISBN 978-80-247-5046-0
7. HULMÁKOVÁ, Jana. *Trestání delikventní mládeže*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckova edice právní instituty. 235 s. ISBN 978-80-7400-450-6.
8. JEDLIČKA, Richard. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada, 2015. Psyché (Grada). 544 s. ISBN 978-80-247-5447-5
9. KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. 343 s. ISBN 978-80-7387-793-4.
10. KRULICHOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton. 2015. 231 s. ISBN 978-80-7387-860-3.
11. MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3. Praha: Portál. 2011. 336 s. ISBN 978-80-7367-825-8.
12. PEŠATOVÁ, Ilona. *Sociálně patologické jevy u dětí školního věku*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. 2007. 364 s. ISBN 978-80-7372-291-3.

13. RICHTER, Matthias. *Risk Behaviour in Adolescence. Patterns. Determinants and Consequences*. Springer Fachmedien Wiesbaden, 2010. 123 s. ISBN 9783531173368
14. SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada. 2014. Psyché (Grada). 147 s. ISBN 978-80-247-4042-3
15. *Školské zákony: (školský zákon, zákon o pedagogických pracovnících, zákon o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy) : výklad, prováděcí předpisy, souvisící předpisy*. Praha: Eurounion. [1996]-2012. 747 s. ISBN 978- 80- 7317-085-1.
16. *Trestní předpisy: redakční uzávěrka*. Ostrava: Sagit. 2010. 560 s. ISBN 978-80-7208-932-1.

Elektronické zdroje

1. Kriminalita, delikvence, vandalismus. Ostrov radosti. Ostrov radosti [online]. [cit.10.3.2023]. Dostupné z: <http://www.ostrovzl.cz/prevence/kriminalita-delikvence-vandalismus/>
2. Prevence, MŠMT ČR. MŠMT ČR [online]. 2013 [cit. 01.03.2023]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/prevence>
3. Šikana - Policie České republiky. Úvodní strana - Policie České republiky [online]. 2021 Policie ČR, všechna práva vyhrazena [cit. 08.02.2022]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/sikana.aspx>
4. Stádia šikanování - Šikana - Minimalizace šikany. Úvod - Šikana - Minimalizace šikany [online]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/chci-se-dozvedet/informace-o-sikane/195-stadia-sikanovani>

Ostatní zdroje

Kromě výše uvedených zdrojů byly při zpracování bakalářské práce využity následující materiály:

1. ČERNÝ, Martin. *Systém prevence kriminality*. [přednáška]. 2019. Plzeň: Vyšší odborná škola zdravotnická, managementu a veřejnosprávních studií.

Seznam tabulek a grafů

Tabulka č. 1: Průměrná důležitost hlavních činitelů socializace

Tabulka č. 2: Kontingenční tabulka

Tabulka č. 3: Kontingenční tabulka

Graf č. 1: Zastoupení žen, mužů a jejich věk

Graf č. 2: Nejčastější sociálně patologické jevy u dětí a mládeže

Graf č. 3: Vliv hlavních činitelů socializace

Graf č. 4: Názor respondentů na vzdělání

Graf č. 5: Způsob trávení volného času dětí a mládeže

Graf č. 6: Volnočasové aktivity

Graf č. 7: Osobní názor respondentů na jejich volnočasovou aktivitu

Graf č. 8: Vliv hlavních činitelů socializace

Graf č. 9: „Rodina mi jde příkladem.“

Graf č. 10: Věková hranice trestní odpovědnosti

Graf č. 11: Účast na přednáškách/besedách – návykové látky

Graf č. 12: Znalost pojmu "peer prvek"

Seznam příloh

Příloha I. – Dotazník určený dětem a mládeži

Přílohy

Příloha I. – Dotazník určený dětem a mládeži

První strana ⁶¹

prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže

Vážení respondenti, jsem studentka Vysoké školy evropských a regionálních studií v Pílabrání, obor Bezpečnostně právní činnost. Tématem mé bakalářské práce je Prevence sociálně patologických jevů a kriminality u dětí a mládeže.

Předkládám Vám k vyplnění dotazník, který bude sloužit k vypracování empirické části bakalářské práce. Prosim o vyplnění otázek pravdivě.

Dotazník je zcela anonymní.

Děkuji Vám.

1 Pohlaví a věk:

Jsem žena a nebylo mi 15 let. Jsem muž a nebylo 15 let. Jsem žena, 15.-18. let. Jsem muž, 15.-18.let.

2 Jaké sociálně patologické jevy (rizikové chování) u dětí a mládeže je podle Vás nejčastější?

Nápowěda k otázce: Vyberte jednu z odpovědí, nebo napište svou.

Užívání návykových látek (alkohol, kouření cigaret či marihuany, jiné návykové látky) Šikana Záškoláctví Krádeže, poškozování cizí věcí.

Jiná...

3 Kdo z těchto níže jmenovaných má na Vás největší vliv?

Nápowěda k otázce: Vyberte jednu odpověď

Rodina Škola Vrstevníci a volnočasové aktivity

4 Zastupuji názor: „Čím úspěšnější a vyšší vzdělání, tím lepší a kvalitnější budoucnost.“

Nápowěda k otázce: Vyberte jednu odpověď

ANO NE

1

⁶¹ Vlastní zdroj

prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže	
<p>5 Jak trávíte nejčastěji svůj volný čas po škole?</p> <p>Nápověda k otázce: <i>Vyberte jednu odpověď</i></p> <p>☐ Mám kroužek, sport. ☐ Nemám žádný kroužek ani nehraji žádný sport. Volný čas trávím doma nebo jen tak s kamarády.</p>	
<p>6 Kdo Vám vybral volnočasovou aktivitu?</p> <p>Nápověda k otázce: <i>Vyberte jednu odpověď</i></p> <p>☐ Rodiče mi vybrali, kam a na jaký kroužek či sport budu chodit. ☐ Kroužek, sport jsem si mohl/a vybrat sám/sama. ☐ Nechodím na žádný kroužek ani na žádný sport.</p>	
<p>7 Jaký máte názor na svůj kroužek/sport, kam jste přihlášení a pravidelně tam docházíte?</p> <p>Nápověda k otázce: <i>Vyberte jednu odpověď</i></p> <p>☐ Moc mě baví a věřím, že rozvíjí mé dovednosti a talent. ☐ Vůbec mě můj kroužek/sport nebaví, ale musím tam chodit. ☐ Nemám žádný kroužek/sport.</p>	
<p>8 Největší vliv má na mě:</p> <p>Nápověda k otázce: <i>Změňte pořadí položek dle svého. 1.místo - NEJVĚTŠÍ VLIV, 3.místo - NEJMENŠÍ VLIV</i></p> <p>Rodina <input type="text"/></p> <p>Škola <input type="text"/></p> <p>Vrstevníci a volnočasové aktivity <input type="text"/></p>	
<p>9 Zastávám názor: „Rodina mi jde příkladem“.</p> <p>Nápověda k otázce: <i>Vyberte jednu odpověď</i></p> <p>☐ NE ☐ ANO ☐ Nejsem si zcela jist/á.</p>	
<p>10 Od kolika let Jste již trestně odpovědní?</p> <p>Nápověda k otázce: <i>Vyberte jednu odpověď</i></p> <p>☐ Od 18 let. ☐ Od 15 let. ☐ Od 16 let</p>	
	2

prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže

11 Znáte někoho ve svém okolí (ve škole, nebo mimo ni), kdo byl problémový? (Šikana, alkohol, záškoláctví, ničení cizích věcí, krádež,...). Jak se to řešilo?

Nápověda k otázce: Uveďte vlastními slovy. Pokud nikoho takového neznáte, nebo nemáte zkušenost, napište "nevím".

12 Víte jaké výchovně právní postihy Vám mohou být uloženy pokud budete tzv. "problémový/á"?

Nápověda k otázce: Uveďte vlastními slovy.

13 Zúčastnil/a jste se někdy přednášky/besedy o návykových látkách?

Nápověda k otázce: Vyberte jednu nebo více odpovědí

ANO NE NEPAMATUJI SI

14 Říká Vám něco pojem "peer prvek" neboli mladí mladým?

Nápověda k otázce: Vyberte jednu odpověď

Nikdy jsem to neslyšel/a. Ano. Vím, o co se jedná.